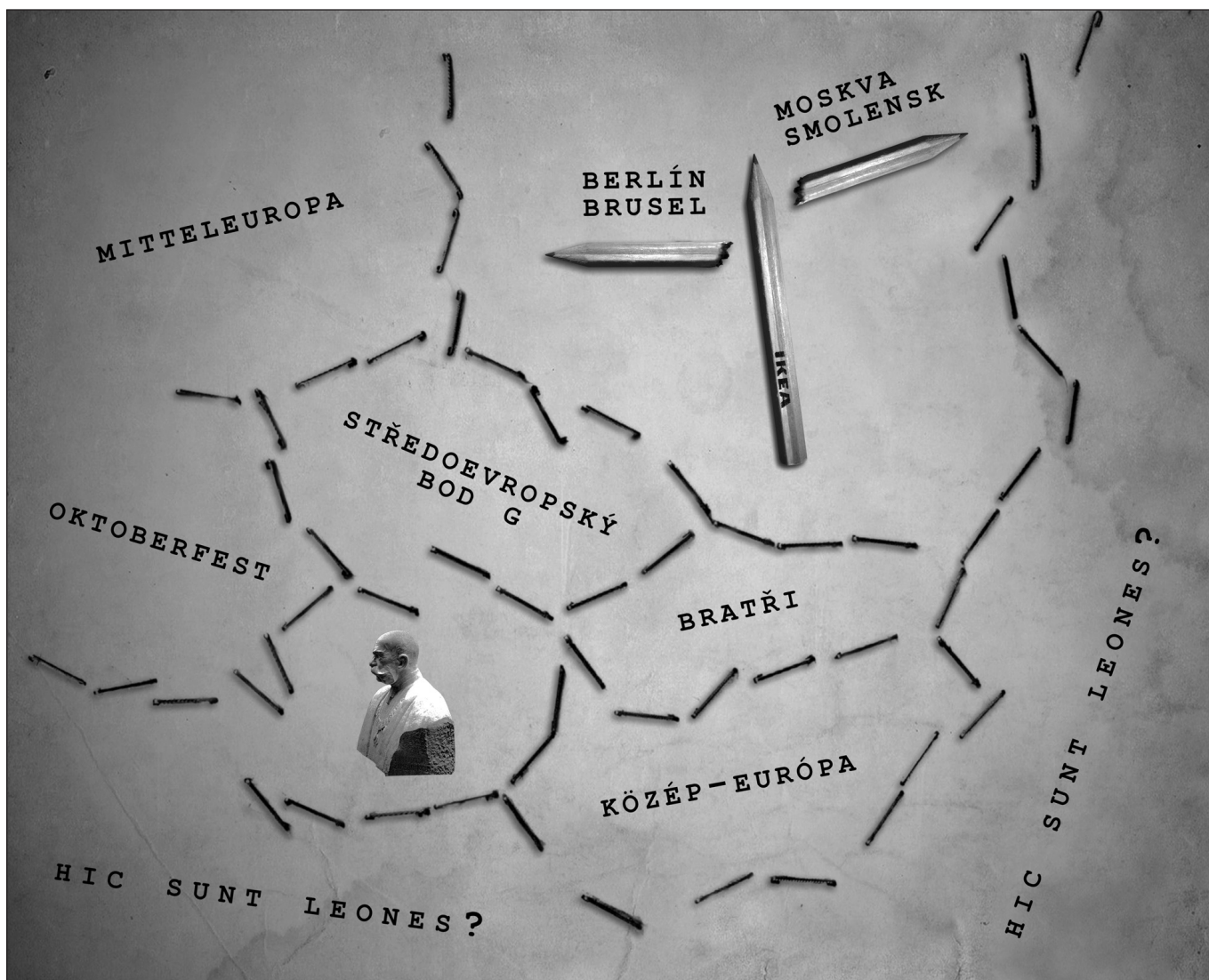
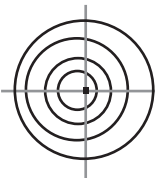

■ Definice střední Evropy zůstává nejasná. Ani Demokratický střed si netroufá tvrdit, že již středoevropský bod G našel.

kresba: Pavel Lukáš

(S)vítání Demokratického střed(t)u

První zdání klame. V rukou nedržíte pouze jeden časopis, ale hned dva. Demokratický střed a Demokratický střet. Dva v jednom. Neděse se! Do rukou se Vám nedostal propagační materiál vznikající politické strany nebo zakukleného politického hnutí. Jsme nezávislý časopis, jehož cílem je přinášet zajímavé články o politickém a společenském dění ve střední Evropě.

Proč střed a střet? Střed pro nás znamená umírněnost, odmítnutí jakéhokoli fanatismu a extremismu. Zároveň to ovšem neznamená, že jsme jak třtina ve větru a že nevyznáváme žádné hodnoty. K nim ostatně částečně odkazuje adjektivum „demokratický“. K demokracii patří výměna názorů, čili onen střet, jenž figuruje v alternativním názvu našeho časopisu, ovšem střet ve vší počestnosti. Bez agrese fyzické i slovní.

Jedinou povolenou zbraní jsou dobře podložené argumenty. Věříme v lidskou svobodu, která však pro nás neznamená libovůli, bezohlednost nebo klanění se falešným modlám. Opíráme se o přesvědčení, že každý člověk je svobodný do té míry, pokud neomezuje druhé. To se snadno napíše, ale hůře se podle toho řídí.

Nejsme konfesijním časopisem, nicméně nemíníme zamlčovat, že středoevropský region spadá pod křídla křesťanské civilizace. Věříme tudíž, že jakýsi vnitřní kompas má většina lidí v sobě a tudíž že při hledání pravdy je možné dojít k cíli, byť cesta to může být zdánlivě nekonečná a trnitá. Oním vnitřním kompasem se při tvorbě časopisu míníme řídit. Střelka kompasu

pokračování na 3. straně

● Úvodník	
(S)vítání Demokratického středu (Tomáš Fošum)	str. 1
● Česko:	
Odházení občana Klause (Tomáš Fošum)	str. 4
● Téma:	
Vzorný Evropan (Marie Bydžovská)	str. 7
KDH – promarněná šance (Igor Blahušiak)	str. 8
Jekyll a Hyde slovenské pravice (Tomáš Dušek)	str. 9
Anketa na téma slovenské vlády	str. 10
● Politika a společnost:	
Česko-německé vztahy za vlády Petra Nečase (Tereza Vávrová)	str. 11
Od větru a slunce faktury nechodí (Jan Prášil)	str. 13
Klidná síla polské politiky (Vít Dostál)	str. 14
Kupředu levá, hlavu vzhůru pravá (Tomáš Fošum)	str. 16
Jazyk na uzdě (David Svoboda)	str. 18
Církevní restituce (Kateřina Hamplová)	str. 20
„Pussy“ pro Kirilla (Tomáš Fošum)	str. 22
Evropský institut odkazu šoa (Jaroslav Šonka)	str. 25
● Historie a současnost:	
Masaryk, ne Kramář (Petr Zenkner)	str. 27
● Kultura:	
„Nepřízpůsobiví?“ v Eliadově knihovně Divadla Na zábradlí (Magda Juránková)	str. 29
Krátké úvahy o současném maďarském divadle a dramatu (Gertrud Korpič)	str. 31
● Přečtete si v příštím čísle:	str. 32
Nebyli jsme první (Demokratický střed za první republiky)	
Rok bez Václava Havla	
Kdo je Janusz Palikot a proč to dělá	
Start seriálu „Zraněná města“ (Krakov? Lvov? Drážďany? Nechte se překvapit!)	

● Demokratický střed ●

1/2012, vydáno v říjnu 2012, Ročník I.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, Praha 3, 130 00

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, **web:** www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Magda Juránková

grafická úprava: Ludmila Selingerová

kresby, fotomontáže: Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

dokončení z 1. strany

však nebude ukazovat na sever, nýbrž do středu.

Jak již bylo naznačeno, náš časopis se soustředí na střední Evropu. Díky tomu se nám a našim spolupracovníkům otvírají netušené obzory. Jen si zkuste střední Evropu definovat a porovnejte svůj názor s ostatními. Střední Evropa je totiž jako bájná Středozemě, o níž nikdo neví, kde se ve skutečnosti rozprostírá. Evropané se nejspíše shodnou, že něco jako střední Evropa existuje, ale jen obtížně dosáhnou shody, kudy přesně vedou její hranice. Taktéž zakladatelé Demokratického středu se liší v názoru, který kus Země do střední Evropy ještě patří, a který už nikoli. Můžeme ji třeba chápat jako prostor mezi Německem a Ruskem. Jenže kam pak s Bavorskem? Minimálně kulturně je to střední Evropa jak vyšitá. Dobyteli středoevropského bodu G může hledaná oblast splývat s někdejším Rakouskem–Uherskem. Takže minimálně z historického hlediska lze do „Středozemě“ počítat třeba Lvov, byť se Ukrajina potácí na pomezí evropského a ruského vlivu. Střední Evropa tak zároveň

představuje něco, co kdysi bylo a dnes už dost možná existuje jen duševně. Střední Evropu tak lze vnímat jako „Ostrov včerejšího dne“ či „Hledání ztraceného času“, pomůžeme-li si názvy z říše románů. Omezíme-li středoevropský region byt' jen na Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko a Rakousko, zůstává otázkou, mají-li tyto země kromě členství v Evropské unii v současnosti ještě něco jiného společného. Navzdory výše nastíněným pochybám střední Evropu neodepisujeme. Ostatně jedním z cílů našeho časopisu je poskytnout prostor článkům nabízejícím definici střední Evropy a jejích případných sdílených cílů. Chceme též v rámci svých možností napomáhat lepším vztahům se svými sousedy, kteří z českého pohledu na mapu „Středozemě“ patří.

Budeme se soustředit na dění v jednotlivých středoevropských státech v čele s Polskem, které nejen vzhledem k jeho velikosti považujeme za klíčovou zemi našeho regionu, s níž nás spojuje do značné míry podobná minulost, jazyková blízkost a často i společné zájmy v rámci EU (např. snaha o energetickou bezpečnost). Rádi budeme spolupracovat s příbuznými

časopisy napříč střední Evropou, think – tanky a vůbec se všemi, kteří o to budou stát. Hodláme tak přispět svou troškou do starého mlýna středoevropské spolupráce, který jen možná čeká na nový vítr, aby se roztočil na plné obrátky. Kulturní památka se pak rázem promění v užitečný nástroj. Až jednou přijdou opravdu hubená léta, bude každý pytel mouky dobrý. Ovšem nemá cenu budovat střední Evropu jako pevnost chránící své obyvatele před okolním světem. Střední Evropa, alespoň tak jak ji vnímáme, je nedílnou součástí západní civilizace a jen v rámci ní může bezpečně existovat a společně se rozvíjet. Darem z nebes je v tomto ohledu členství v EU, jež umožňuje i menším státům typu České republiky nebo Maďarska podílet se na rozhodování většího celku, který má z celosvětového hlediska nezanedbatelný hlas. Středoevropské státy mají po neklidném 20. století, jež pro ně znamenalo neblahou zkušenost s totalitními režimy, unikátní příležitost bok po boku spoluutvářet osud Západu. Tvůrci tohoto časopisu se třesou nedočkavostí, aby mohli tuhle středoevropskou misi hodnotit jako úspěšnou.

Tomáš Fošum

POLSKÁ SEZÓNA V ŽIDOVSKÉM MUZEU

6. 11. / 19.30: **ANDRÉ OCHODLO**

Koncert jidiš písní známého zpěváka, herce a divadelního režiséra

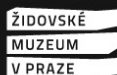
14. 11. / 18.30: **V TEMNOTĚ**

Distribuční premiéra letošního polského kandidáta na Oscara za účasti režisérky Agnieszky Holland. Film v kinech od 15. 11.

Španělská synagoga,
Vězeňská 141/1, Praha 1

Vstupenky v pokladně Španělské synagogy
nebo na www.ticketstream.cz.

www.polskyinstitut.cz
www.jewishmuseum.cz

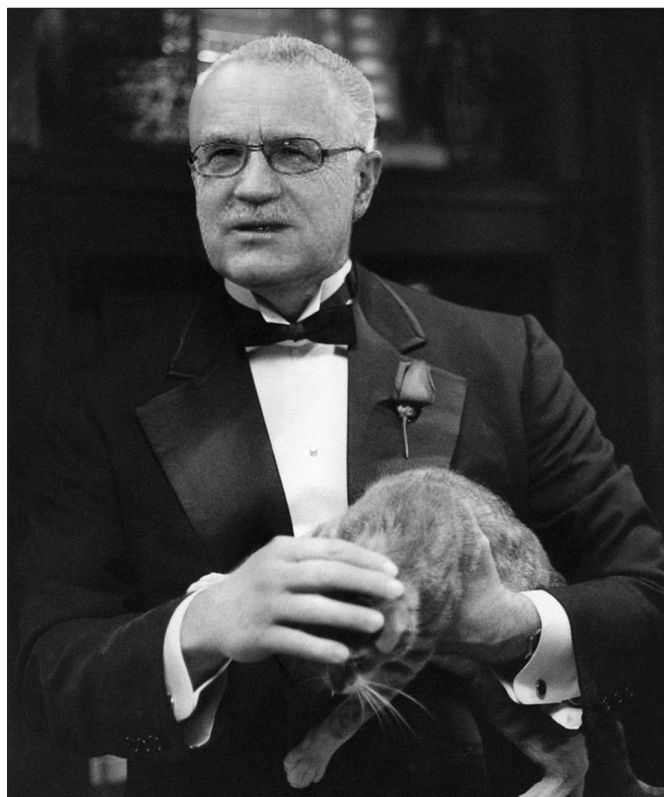
Občan Klaus odchází

Proměna

Václav Klaus sice odejde z prezidentského úřadu až na počátku příštího roku, roli seriózního státníka, který je v důležitých chvílích schopen nadřadit národní zájem svým zájmům osobním, však opouští už minimálně 15 let. Je třeba se obávat, že až jednou budou historici hodnotit jeho politickou kariéru, snadno se přikloní k negativnímu hodnocení. To by však nebylo úplně spravedlivé. Pobyť Václava Klause na politickém výsluní nelze vidět jen černě. Ač se to některým současníkům může zdát nemožné, v dřevních dobách polistopadové politiky byl Václav Klaus přínosem. Pravda, již tenkrát mu bylo nemálo věcí vytýkáno - mimo jiné ješitnost, arogance, potřeba neustále mentorovat a sebestřednost. Nikoho by však tehdy nenapadlo spojovat jej s krajní pravicí (viz loňská kauza Bátora) či ho považovat za prosazovatele ruských zájmů. Jaké milníky lemovaly cestu k jeho proměně z respektovaného reformátora západního střihu v protivného, přesluhujícího mocnáře?

Zlatá devadesátá

První léta po pádu komunismu představují vrcholné Klausovo období. Poté, co se velmi rychle stal leaderem liberálně orientovaných ekonomů vstoupivších do Občanského fóra, získal pro sebe post ministra financí v první porevoluční vládě. V době, kdy ve společnosti vrcholilo nadšení z pádu totalitního režimu, se nebál prosazovat šokovou terapii. Doba sice tehdy převratným změnám přála, ale Klausův důraz na rychlé a bolestné reformy jistou odvahu vyžadoval. Jako jeho velká výhoda se ukázala být skutečnost, že mezi disidenty, kteří zpočátku Občanské fórum ovládali, žádný erudovaný ekonom nebyl. Jako nejvýraznější Klausův oponent vystupoval jeho někdejší šéf z Prognostického ústavu a předlistopadový člen KSČ Valtr Komárek, jenž byl ovšem spíše rozšafným táborovým řečníkem, který neměl v souboji s politicky šikovnějším ministrem financí šanci. Klaus nabízel rychlou cestu na Západ za cenu dočasného utáhnutí opasků. Zaštitil výrazné změny privatizací státního majetku počínaje a restitucemi konče. Zároveň se stal nejvýraznějším tuzemským propagátorem tržní ekonomiky a vštěpoval lidem liberální zásady o malém státu a individuální zodpovědnosti za svůj osud. Ať si dnes o Václavu Klausovi myslíme cokoli, tehdy v lidech povzbuzoval spíše to dobré. Jeho hvězda nadále stoupala. Nejprve založil vlastní stranu a rozhýbal tak do značné míry znehybnělý politický systém, kterému vládlo názorově nesourodé Občanské fórum. Tady narážíme na další Klausovu zásluhu. Liberální demokracie nemůže bez politických stran fungovat. Dnešní marasmus není způsoben tím, že jsou strany příliš silné. Naopak, kvůli malé ochotě lidí se politicky angažovat jsou početně slabé a tudíž lehce manipulovatelné.

■ KMOTR ODS - ač již není členem, stále má ve straně nezanedbatelný vliv. fotomontáž: Pavel Lukáš

Vraťme se však na počátek devadesátých let. V létě 1992 Klausova ODS vyhrála v Česku volby. Přichází další odvážný krok Václava Klause, když stanul v čele procesu, na jehož konci se rozdělila nefunkční československá federace. Ačkoli dodnes někteří Klausovi rozpad Československa vyčítají, zachoval se tehdy nepochybně správně. Obě země ztrácely dva roky čas při jednání o státoprávním uspořádání, navíc volby v červnu 1992 přinesly takové výsledky, jež sestavení fungující federální vlády prakticky vylučovaly. V době transformace společnosti bylo další přešlapování nežádoucí. Navíc touze Slováků po samostatnosti nešlo dlouhodobě bránit. Dnes jsou vztahy obou zemí bezproblémové, což v létě 1992 rozhodně neplatilo.

Zastavené reformy a premiantův pád

Václav Klaus se stal prvním premiérem nově vzniklé České republiky a zpočátku vypadalo jeho postavení neotřesitelně. S menšími koaličními partnery, ODA a KDU-ČSL, se sice tu a tam o něco přel, jeho středopravicová vláda však postupovala relativně hladce, když jí v parlamentu čelila nezformovaná opozice rozdělená do několika nevýrazných subjektů. Od začátku roku 1995 se ovšem začaly objevovat různé kauzy, které oslabovaly koaliční jednotu. Menší partneři se od silného premiéra postupně emancipovali, což platilo především pro předsedu KDU-ČSL Josefa Luxe. Klaus přivyklý na dominantní styl řízení vlády to těžko snášel. Navíc jakoby se mu ve funkci zalíbilo a nechtěl riskovat ztrátu voličské přízně před blížícími se volbami. Zkrátka o reformách se spíše již jen diskutovalo, než že by se v nich

pokračovalo. Ztrátu politické odvahy naznačil i ústupek železničářským odborům v létě 1995. Klaus, jenž se nebál rozdělit Československo, najednou nechtěl riskovat stávku v dopravě. Obávaný slovenský premiér Vladimír Mečiar Klause na lopatky nedostal, zato odborář Jaromír Dušek ano... Před volbami se navíc premiér začal uchýlovat k populismu, když sliboval nárůst platů a jeho ODS na billboardech nadutě hlásala: „Dokázali jsme, že to dokážeme“. ODS navíc na levici vyrostl silný soupeř, když Miloš Zeman pod prapory sociální demokracie shromáždil ty, které neoslovila pravicová politika a z různých důvodů nechtěli volit komunisty. Tvrdá opoziční rétorika Zemanova zaskočila nejen podstatnou část veřejnosti, ale i Klause. Premiér jakoby usnul na vavřínech a výsledkem byl volební šok v roce 1996, kdy doposud vládnoucí koalice nebyla schopna sestavit většinový kabinet a byla odkázána na toleranci ČSSD. Václav Klaus pozbyl punc vítěze a postupně i respekt. V roce 1997 nastaly ekonomické potíže a vláda musela nachystat tzv. úsporné balíčky. Klaus byl svými koaličními partnery donucen provést sebekritiku. Za cenu udržení vlády toto ponížení podstoupil, pověst geniálního ekonoma a reformátora byla však ve psí. Když se přidalo vážné podezření, že ODS byla financována z černých fondů, vláda rychle směřovala ke svému konci. Ten přišel v listopadu 1997 a vešel do dějin jako Sarajevský atentát.

Neúspěšný atentát, Waterloo v nedohlednu

Na sklonku roku 1997 se zdálo, že politická kariéra Václava Klause skončila. Jenže bojovně naladěný expremiér dokázal mistrně využít chyb, jichž se jeho rivalové dopustili. Sled událostí, na jejichž konci se rozpadl Klausův kabinet a z ODS odešla početná skupina známých politiků, opravdu vzbuzoval jisté otazníky. Václav Klaus, ačkoli na mimořádně svolaném kongresu obhájil post šéfa ODS, byl ze sestavování nové vlády vyřachován. Režie se ujal prezident Václav Havel, který složení polopolitické vlády Josefa Tošovského minimálně částečně ovlivňoval. Krátce po vynucené Klausově demisi navíc vystoupil Václav Havel s dnes již proslaveným rudolfínským projevem, který šlo jen těžko interpretovat jinak než jako zdrcující kritiku končícího premiéra. Zde asi došlo k definitivnímu narušení již tak komplikovaného vztahu dvou Václavů soupeřících o pomyslný královský trůn české politiky. Václav Klaus, jenž se zdál být na přelomu let 1997/1998 v tomto souboji poražen, našel nečekaného spojence. Společně s dosavadním úhlavním protivníkem Milošem Zemanem prosadili předčasné volby, ve kterých ODS s překvapivě vysokým volebním ziskem obsadila druhé místo. Během volební kampaně byl Václav Klaus líčen coby úspěšný politik, jenž se stal obětí politického „atentátu“ a který o podezřelém financování své strany nic nevěděl.

Po volbách 1998 následoval největší politický kotrmelec Václava Klause v podobě tzv. opoziční smlouvy s ČSSD. Rázem zapomněl na svá varování před nebezpečnou levicí a na čtyři roky zabetonoval přirozené politické soupeření mezi nejsilnějšími subjekty na pravici a na levici. Z pozice předsedy Poslanecké sněmovny neváhlil se sociálnědemokratickým premiérem Zemanem, neboť jeho hlavním rivalem se

definitivně stal prezident Havel. Kolem obou Václavů se sešikovaly dva tábory, které si nemohly přijít na jméno. Havlovi příznivci, pro které Klaus představoval jakéhosi politického d'ábla, jenž je příčinou všeho zlého v naší zemi, nechápali, že soupeře je potřeba porazit v politickém boji, což se neobejde bez vybudování silné politické strany. Místo toho vznikaly různé občanské iniciativy typu Impuls 99 a „Děkujeme, odejděte“ zaměřené proti opoziční smlouvě a Václavu Klausovi především. Ten se společně se Zemanem pokusil změnit volební zákon, jehož chystaná podoba by nahrávala velkým stranám (v té době ODS a ČSSD), nicméně jejich plány Havel úspěšně napadl u Ústavního soudu. Obě „opozičně smluvní“ strany také nahlas uvažovaly o osekání prezidentových pravomocí.

Václav Klaus se z úspěšného reformátora proměnil ve mstitel, jenž vytváří legendy o vlastní bezchybné politické minulosti. Hlásání liberálních ekonomických myšlenek a deklarovaný boj s „levicí“ vypadaly mimořádně směšně v čase, kdy Václav Klaus držel sociální demokracii u vlády a jeho hlavním cílem bylo vyšachovat Václava Havla. Předseda ODS si tedy musel osvojit jiná hlavní témata, na nichž by se profiloval. Hlavním terčem se stala Evropská unie, s čímž souvisel Klausův příklon k lehce pokleslému nacionalismu. Budiž zde připomenuta příšerná volební kampaň ODS v roce 2002, po níž následoval Klausův nejhorší volební výsledek v čele strany. Hlavní politické strany se tehdy předháněly ve strašení nároky sudetských Němců, přičemž ideově vyčerpaná a opoziční smlouvou v očích voličů více poškozená ODS hrála v tomto strašení prim. ČSSD opoziční svazek tolik neublížil, neboť Miloš Zeman se z důvodů svých prezidentských ambicí z jejího čela takticky stáhl a na předsednický post místo sebe posadil Vladimíra Špidlu, který se vůči Václavu Klausovi tvrdě vymezil.

V létě 2002 skončil šéf ODS poprvé ve skutečné opozici - jako řadový poslanec bez vysoké ústavní funkce. Zatrpklý Klaus navíc musel skousnout kritické hlasy uvnitř strany, které ho začaly vyzývat k rezignaci na post předsedy ODS. Na prosincovém sjezdu nekandidoval a s nelibostí přihlížel zvolení hlučného senátora Mirka Topolánka. Ten se chtěl nechtěl stal po Václavu Havlovi druhým Klausovým největším politickým nepřítelem, neboť mu „ukradl“ jeho dítě - stranu. Po pěti letech vypadal Václav Klaus opět jako poražený muž. Jeho nominace na funkci prezidenta vypadala při poměru sil v parlamentu úsměvně. Ani tentokrát se však Klausovo „Waterloo“ nekonalo.

Hradní pán, postrach premiérů

Nemálo lidí nečekané Klausovo zvolení navzdory výhradám vůči jeho osobě přivítalo. Zdálo se, že prezidentská funkce by mohla být hojivou náplastí na ránu, kterou Klausovi způsobil rozpad jeho vlády v roce 1997. Navíc Václav Klaus na všechny strany sliboval, že bude aktivním, nikoli však aktivistickým prezidentem.

pokračování na 6. straně

dokončení z 5. strany

Smířlivé vystupování v čase prezidentské volby slibovalo, že je ochoten se přes staré křivdy (ať již skutečné nebo domnělé) přenést. Tyto a další naděje Václav Klaus zklamal. Problémy s ním měli postupně všichni premiérové, ať již pocházeli z řad ČSSD nebo ODS. Tu odmítl přijmout lidovecké demise (právě se bortila Grossova vláda), tu zase oslyšel návrh na odvolání dvou ministrů Věcí veřejných (stalo se loni v dubnu). Se Senátem nárazově válčí o jmenování ústavních soudců (v letech 2003–2004 a znovu letos), kvůli čemuž bývá Ústavní soud po nějakou dobu nekompletní. Samostatnou kapitolou je prezidentovo působení na poli zahraniční politiky. Nejde o to, že by nutně musel mít stejné názory jako vláda nebo že by se musel pohybovat v hlavním proudu. Jde o to, že by se hlava státu měla chovat předvídatelně a nedělat podrazy. Vzpomeňme například na jeho otálení s podpisem Lisabonské smlouvy na konci roku 2009. Najednou si kladl podmínky, na něž byl čas v době, kdy si své výjimky vyjednaly Velká Británie a Polsko. Tehdy Klaus mlčel a čekal na svoji chvíli, kdy si bude moci užít pozornost celé Evropy. Jeho stále častější zpochybňování evropské integrace a nekritický postoj k Putinovu Rusku vzbuzují vážné pochyby, zda stále jako ve svých premiérských časech vidí místo ČR ve společenství západních zemí. Kritika války v Iráku v roce 2003 a pochopení pro ruské počínání v Gruzii v roce 2008 o leccems vypovídají.

Zatímco v Klausových geopolitických náladách může mít jeden zmatek, v domácí politice je jasno – hraje výhradně sám na sebe a nějaká loajalita je mu cizí. „Svou“ ODS potřeboval do února 2008, kdy se podruhé a naposledy mohl ucházet o prezidentský úřad. Již za pár měsíců po svém znovuzvolení se na kongresu ODS se stranou demonstrativně rozžehnal, když složil funkci čestného předsedy, a v březnu 2009 jí s pomocí svých spojenců uvnitř ODS, poslanců Tlustého a Schwippela, shodil vládu uprostřed evropského předsednictví. Msta vůči svému nástupci na čele ODS Mirku Topolánkovi byla přednější než pověst země v zahraničí.

Co na tom, že to byl právě Topolánek, jenž k dvojnásobnému zvolení Klause prezidentem výrazně přispěl. Zkrátka si dovolil mít jiné názory než otec-zakladatel, nebál se spolupráce s politiky blízkými Václavu Havlovi a vůbec si dovolil jednat jinak, než bylo v ODS za kralování Václava Klause běžné. Otázkou je, zda měl vůbec šanci se Klausovi zavděčit. Topolánkuv nástupce Petr Nečas se snažil vztahy s Hradem urovnat, ale minimálně třikrát jej prezident „vykoupal“. Poprvé se tak stalo v době vládní krize na konci roku 2010, kdy dle médií jednal prezident s premiérem vyloženě spatra a neváhal ho před koaličními partnery ponížit. Podruhé pak loni v dubnu, kdy zřejmě v rozporu s ústavou odmítl přijmout premiérem navržené demise ministrů Věcí veřejných. Třetí díl pravděpodobně hned tak nekončícího seriálu sledujeme v posledních týdnech, kdy kritizuje či rovnou vetuje jeden vládní návrh za druhým.

Otázkou zůstává, proč si Petr Nečas ve druhém případě nechal podobné jednání líbit. Kdyby trval na svém, hrozila by sice ústavní krize, ale prezident by nebyl nezranitelný. Například je možné žalovat jej pro velezradu. Riskoval by Klaus podobný proces? Těžká otázka. Jisté mistrovství V. K. spočívá v tom, že zkouší, kam až může zajít. Když mu soupeř ustoupí, natlačí se na jeho pozici. Své pravomoci nepřekračuje stále, zkouší to jen občas. Když narazí, stáhne se. Například Špidlově vládě se do zahraniční politiky vesele motal. Jakmile se však po Grossově intermezzu objevil v čele vlády neomalený Jiří Paroubek, který Klausovi pohrozil seškrtáním peněz na zahraniční politiku, prezident sice nešetřil ironickými poznámkami, ale nakonec se s Paroubkem nepřetlačoval.

Státníkovo pozdní odpoledne

Klausovi odpůrci, jejichž řady se během let značně rozšířily, již pomalu stíhají metr. Zároveň jakoby prezident přestal média zajímat. Okoukal se a do jisté míry vyčerpal. Jeho kritické poznámky na adresu Evropské unie či ekologických aktivistů už nepřinášejí nic nového a málokdy se dostanou na titulní strany novin. Ironií zůstává, že jak v případě Evropské unie, tak třeba v případě problematiky globálního oteplování měl Václav Klaus v nemálo věcech pravdu. Kdyby však tak nepřeháněl! V jeho podání je Evropská unie bezmála totalitním státem nebo Kafkovým Zámkem. Největším nebezpečím pro naši svobodu jsou pak zřejmě ekologičtí aktivisté a zastánci politické korektnosti.

Václav Klaus se stal do jisté míry obětí své sebestřednosti, která postupně rozleptala jeho počáteční úspěchy a způsobila, že konec jeho politické kariéry provází deziluze a rozpaky. Nebylo třeba, aby si po svém odchodu z premiérské funkce sypal popel na hlavu. Chyby dělá každý a spousta věcí se povedla. Jenže Klaus místo toho, aby se po tzv. Sarajevském atentátu snažil o návrat na výsluní za pomoci pozitivních myšlenek, urputně hájil každý svůj den v premiérské funkci a snažil se srovnat účty se svými rivaly, přičemž tím nejdůležitějším byl Václav Havel. Opoziční smlouva, která tuzemský politický systém poškodila, nebyla nic jiného než pomstou Václavu Havlovi, Janu Rumlovi, Josefu Luxovi a spol. V prezidentské funkci zase srovnával účty s ODS, jež se provinila nedostatečnou úctou vůči svému zakladateli. Klausova potřeba vystupovat coby originální myslitel, který odhaluje nebezpečí pocházející ze strany EU, se občas dostávala do křížku s českými národními zájmy.

Na Klausovu politickou éru bude nejlepší se podívat s chladnou hlavou a odstupem. I proto by udělal lépe, kdyby se po svém sestupu do podhradí nesnažil zůstat v politické extralize. Václav Havel tak po skončení prezidentského mandátu učinil a jeho mediálnímu obrazu to rozhodně prospělo. Lidé časem zapomínají na slabší chvíle a vybavují si spíše to dobré. Zkusí být Václav Klaus jako jeho jmenovec Havel?

Tomáš Fošum

Vzorný Evropan

Staronový slovenský premiér Robert Fico se staví do pozice vzorného Evropana. A nová image mu zjevně prospívá. Otazníky panují nad tím, zda prospěje i jeho zemi a jejímu hospodářství.

Ficovi se nemůže odepřít, že naprosto vyniká v obratném lavírování v evropské politice. Především velmi šikovně používá aktuální evropský slovník. Výhodou tohoto slovníku je to, že stejně jako evropská integrace je velmi mladý a postupně se vyvíjí. Nikdo tak přesně neví, jaký má daný termín vlastně význam. Oblíbené termíny jako „podpora růstu“ nebo „zodpovědná rozpočtová politika“ tak dávají úplně jiný smysl německé kancléřce Merkelové než francouzskému prezidentu Hollandovi.

Socialista Fico je nejen ve své rétorice blízky francouzskému prezidentovi Francoisi Hollandovi. Spojuje je i stejný politický tábor. Nahrazení Sarkozyho spřízněným socialistickým politikem bylo pro Fica doslova požehnáním. Nastupujícímu francouzskému lídrovi se podařilo v evropské aréně prosadit nový trend, a to důraz na hospodářský růst a odmítání „přehnaného šetření“.

Tři procenta udržíme...

Ale zpět na Slovensko. Nový slovenský premiér je vázaný evropskými předpisy, podle kterých musí snižovat schodek státního rozpočtu. Ač tato pravidla podle svých prohlášení hodlá zachovat, současně nasliboval i nové státní investice. „Není možné ozdravovat veřejné finance bez hospodářského růstu,“ vysvětlil svou ekonomickou vizi Fico při první návštěvě Bruselu po svém zvolení. Tím si před sebe dal úkol, který se blíží „proslavené“ kvadratuře kruhu. Alespoň v dlouhodobé perspektivě.

Řešení pro následující rok představila vláda v červnu. Balík 22 opatření, která mají ozdravit veřejné finance, podle odhadů přinese do rozpočtu v příštím roce 2,3 miliardy eur. Slovensko by tak splnilo požadavek Evropské komise

■ Řeč těla mezi šéfem Evropské komise Barrosem a premiérem Ficem: Jsme Evropané, ale držíme si odstup.
foto: Audiovisual service EU

stlačit rozpočtový deficit pod tři procenta HDP. Největší díl, asi miliarda, přijde ze zvýšení daní. Fico tvrdí, že prostor na plošné škrtky se už vyčerpal.

V nejbližším období tak může slovenská vláda držet schodek veřejných financí v mantinelech stanovených Evropskou unií a zároveň lít do hospodářství státní peníze získané ze zvýšených daní. Dlouhodobě se ale zvyšování daní stěží může odrazit pozitivně na prosperitě země.

Nicméně Ficovou výhodou je dobrá startovní pozice. Den daňové svobody je na Slovensku o více než týden dříve než v ČR a naše země v závodě o zvyšování daní úspěšně drží krok. Trochu úsměvným paradoxem je to, že Česko, které má problémy se spotřebou domácností, ji daněmi na zboží chce ještě více přidusit a Slovensko bojující s rekordní nezaměstnaností ji zakonzervuje zdaněním práce.

Počet lidí bez práce na Slovensku již dosáhl 14 procent. (Při použití stejné metodiky podle Eurostatu v ČR dosahuje 6,6 procent.) Více nezaměstnaných je ze států Evropské unie již jen v zemích, které požádaly o záchranný úvěr eurozóny a v Lotyšsku, které bylo jednou z prvních obětí finanční krize.

Penzijní pyramidy

O tom, že nová slovenská vláda si s budoucností hlavu nedělá, svědčí i její další krok v hospodářské a sociální politice. Fico se rozhodl, že přiškrtní penzijní fondy, které už mu patrně dlouho leží v žaludku, jelikož se o jejich přidružení snažil i při svém minulém premiérství. I tato akce má napomoci státnímu rozpočtu v nejbližším období. Jenomže zhorší postavení budoucích důchodců. Část prostředků, které si nyní slovenští pracující mohou posílat do soukromých fondů, bude odkloněna zpět do společné kasy.

Je jisté, že zavedení penzijních fondů není samospasitelným řešením pro důchodové systémy. Jenomže i pokud člověk není zastáncem jejich zavádění, nemůže zapomenout, že Slovinci se do nich přihlásili dobrovolně. Fondy také začaly podnikat podle dohodnutých pravidel, která se nyní mají za chodu měnit.

Tzv. první pilíř, který Fico posiluje, je někdy přirovnáván k pyramidové hře či nebezpečnému Ponziho schématu. Jedná se o značné zjednodušení. Nicméně oba modely spojuje to, že „účastník hry“ dostane peníze, pouze pokud je pod

pokračování na 8. straně

dokončení ze 7. strany

ním dostatek dalších hráčů, kteří je do systému vloží. Penzijní fondy nejsou dokonalým řešením, návrat k systému „pay as you go“ je ale ještě horším. V celé Evropě se demografický profil populace totiž bohužel blíží spíše obrácené pyramidě. Proto ti, kteří do penzijního systému „vstoupili včas“, dostanou v rámci metody „pay as you go“ peníze od mladších pracujících. Za pár let již ale bude systém, kdy penzisté dostávají pouze to, co ten samý rok pracující do společného měšce vloží, neudržitelným břemenem.

Zavádění penzijních fondů má toto břímě budoucím generacím ulehčit, avšak pro současný rozpočet není moc žádoucí. Ve společném měšci totiž chybí peníze, které někteří účastníci posílají do soukromých fondů.

Oslabení takzvaného druhého penzijního pilíře nikomu hned peníze nevezme. Dlouhodobě ale zhorší ekonomické vyhlídky budoucích penzistů, kteří ve fondech budou mít i při stejných odvodech menší částky.

Ve skutečnosti se tedy nejedná o nějaké šetření nebo konsolidaci veřejného rozpočtu, ale o účetní operaci. A to navíc takovou, která bere lidem peníze na důchod, aby nyní stát snížil schodek rozpočtu a vyhověl bruselským požadavkům.

V případě Maďarska, kde premiér Orbán zašel ještě dál a de facto celé penzijní fondy zestátnil, to Evropská komise kritizovala. Maďarsku i kvůli tomu dokonce vyhrožovala odebráním financí z kohezního fondu.

Moderní Jánošiči

Fico se dostal do čela vlády díky populistickým slibům, které mnozí voliči nadšeně vítají. Díru ve státním rozpočtu chce zalepit z peněz těch bohatých. To je sice hezká myšlenka, ale bohužel v praxi ne moc efektivní. Právě bohatí nejjednodušeji dokážou „daňově optimalizovat“ a odejít do daňových rájů. Stát tak může vybrat ještě méně.

Obírání bohatých je ale již od dob Jánošíka nesmírně populární. Problémem moderních Jánošíků je to, že sice bohatým berou, ale pokud dávají chudým, tak jen na krátko, aby si to brzy zase vzali. A to, že budou nízké penze a dlouhodobě nezaměstnaní budou dál marně hledat práci? No a co, pravidla Evropské unie budou splněna.

Marie Bydžovská

KDH – promarněná šance stát se lídrem slovenské pravice

Ačkoliv je dle průzkumů KDH konečně po letech nejsilnější pravicová strana, jde o Pyrrhovo vítězství a předzvěst pádu.

Křesťansko-demokratické hnutí (KDH) je v podstatě nejstarší existující slovenskou pravicovou stranou. Jeho začátky těsně po pádu komunismu byly charakterizovány poměrně slušným volebním ziskem – ostatně jeho tehdejší předseda Ján Čarnogurský byl v letech 1990 – 92 nejdříve místopředsedou a následně předsedou slovenské vlády.

V období největší popularity Vladimíra Mečiara se hnutí mohlo vyprofilovat jako hlavní opoziční síla. Ve volbách 1994 získalo druhý největší počet mandátů. Z pochopitelné snahy o vytvoření bloku opozičních sil proti premiérovi Mečiarovi se pro následující volby v roce 1998 spojilo do široké Slovenské demokratické koalice (SDK), jejímž lídrem byl zvolen neúspěšný kandidát na předsedu KDH Mikuláš Dzurinda.

Zbytečná exkluzivita

V důsledku diskriminačního volebního zákona byla ale SDK jenom exkluzivní stranou s členstvím limitovaným na 150 poslaneckých kandidátů. Mateřské strany přišly o své politické špičky, ovšem s výjimkou KDH. To si ponechalo svého předsedu Čarnogurského a jakoby se z projektu SDK vyčleňovalo, ačkoliv jej vedl právě Dzurinda. Zde je možné hledat kořeny neúspěchu KDH stát se lídrem slovenské pravice. Namísto ovlivňování zevnitř si hnutí

snažilo zachovat svou exkluzivitu, která však nespočívala na voličsky atraktivních tématech. Spory vyvrcholily rozpadem SDK a založením Slovenské demokratické a křesťanské unie (SDKÚ) pod Dzurindovým vedením v roce 2000, která ve volbách o dva roky později získala druhé místo se ziskem více než 15 %. Naproti tomu KDH dosáhlo jenom na 8 % voličských hlasů, což je úroveň, kolem které oscilovalo dalších 10 let.

Hnutí nezměnilo svou komunikaci vůči voličům, které již tolik nezajímalo disidentský étos, a pokud nastolovalo nová témata, šlo spíše o okrajové religiózní otázky, které i na poměrně silně katolickém Slovensku vnímali mnozí voliči jako radikální. Potraty, smlouva s Vatikánem nebo příklon k euroskepticismu, který po příchodu předsedy Jána Figel'a, prvního slovenského eurokomisaře, ztratil na intenzitě, nedokázaly generovat novou voličskou přízeň. Hnutí navíc nedokázalo představit nové výrazné tváře a kostnatělo, což potvrdily i výsledky voleb 2006 a 2010.

Stagnace a zánik

Stranické špičky se snažily řešit tuto situaci radikalizací názorů. Hnutí aktivně přispělo k pádu Dzurindovy vlády roku 2006 a po volbách dokonce krátce flirtovalo s Ficem. To ostře kritizoval tehdejší místopředseda Daniel Lipšic, který jasně pojmenoval výsledek 8 % hlasů jako neúspěch. V interní hierarchii se mu však nepodařilo výrazněji

pokračování na 10. straně

Jekyll a Hyde slovenské pravice

Hospodářské reformy prováděné vládou Mikuláše Dzurindy byly v zahraničí často dávány za vzor. Doma se však dvojnásobný premiér takovým sympatiím netěšil a postupem času se u jeho jména stále častěji objevoval přívlastek „kontroverzní“. Když letos v květnu odešel z čela své strany, mísily se u řady jeho partajních kolegů pocity smutku s nadějí na nový začátek.

Kdo chce, může brát příběh Mikuláše Dzurindy jako důkaz o pravdivosti rčení, že doma nebývá nikdo prorokem. Stejně dobře ale může Dzurindův příběh sloužit jako varování pro politiky, kteří při prosazování svých ideálů začnou jednat podle zásady o účelu světicím prostředky.

Dopravní inženýr a amatérský maratonec Dzurinda se do politiky dostal počátkem 90. let jako ekonomický náměstek slovenského ministerstva dopravy. V roce 1994 nakrátko usedl do čela tohoto resortu, a v témže roce se také stal místopředsedou konzervativního Křesťanskodemokratického hnutí (KDH).

Drobného muže s charakteristickým knírkem si v roce 1998 zvolila za svého lídra Slovenská demokratická koalice. Jejím cílem bylo sjednotit roztržité opoziční síly a ukončit éru kontroverzního premiéra Vladimíra Mečiara.

Volby v září 1998 skončily vítězstvím Mečiarova Hnutí za demokratické Slovensko, které si však nedokázalo zajistit nadpoloviční většinu v parlamentu. Sestavením vlády byl proto pověřen Dzurinda, jenž si nabídnutou příležitost nenechal ujít.

Na podzim 1998, kdy se Dzurindův kabinet chopil moci, se Slovensko nacházelo v obtížné situaci. Po letech vládnutí Vladimíra Mečiara stála země mimo hlavní proud evropských i tranatlantických integračních procesů a slovenské hospodářství viditelně zaostávalo. Dzurindova vláda na to zareagovala sérií radikálních reforem.

Kabinet mimo jiné zavedl rovnou daň, prosadil změny v sociálním systému a změnil způsob, jakým si obyvatelé spoří na důchod.

Reformy splnily svůj účel: do země pod Tatrami přivábily zahraniční investory a nastartovaly rychlý ekonomický růst. V neposlední řadě se slovenské diplomacii podařilo zlepšit pověst země v očích mezinárodních institucí a dohnat zpoždění v přístupových jednáních s Evropskou unií i NATO.

Dzurinda se v premiérském křesle udržel i po volbách na podzim 2002, do nichž už šel v čele vlastní strany - Slovenské demokratické a křesťanské unie (SDKU). Právě během tohoto druhého funkčního období se z Dzurindy stala kontroverzní postava slovenské politiky.

Svůj podíl na tom nepochybně měly zmíněné hospodářské a sociální reformy, které se bolestivě dotkly velké části Slováků. Neméně důležitým faktorem ale bylo i podezření, že si Dzurindův kabinet na sklonku své existence kupoval hlasy nezávislých poslanců, které potřeboval ke svému přežití. Podezření z uplácení zákonodárců se nikdy neprokázalo. Dojem, že vládě už nejde o principy, ale jen o udržení moci, byl však u veřejnosti silný, a v roce 2006 napomohl k triumfálnímu vítězství sociálních demokratů současného premiéra Roberta Fica.

Po odchodu do opozice prošla Dzurindova strana vnitřní krizí. Ta vyvrcholila počátkem roku 2010, kdy premiér Fico obvinil představitele SDKU z nekalých praktik při jejím financování. Dzurinda sice obvinění odmítl, zároveň se ale překvapivě vzdal pozice volebního lídra.

Odstoupení Dzurindy z čela kandidátky a jeho nahrazení místopředsedkyní strany Ivetou Radičovou napomohlo SDKU před dvěma lety k solidnímu zisku více než 15 procent hlasů. Poté, co vítěz voleb Fico nedokázal

■ Mohl jsem něco udělat jinak?
foto: Audiovisual service EU

zformovat parlamentní většinu, stala se premiérkou Radičová, která svému partajnímu šéfovi Dzurindovi svěřila ministerstvo zahraničních věcí.

Ačkoliv si Dzurinda udržel funkci předsedy SDKU, jeho pozice v čele strany byla otřesena. Obava spolustraníků, že nepopulární expremiér může SDKU stáhnout ke dnu, významně narostla koncem loňského roku, kdy propukla aféra Gorila. V ní šlo o podezření, že vlivná finanční skupina Penta uplácela za druhé Dzurindovy vlády některé politiky a vysoce postavené státní úředníky. V aféře figurovala jména politiků z více stran, zdaleka nejdrtivější dopad ale měla na preference SDKU.

Po debaklu v letošních volbách (SDKU obdržela jen málo přes šest procent hlasů) Dzurinda oznámil, že se již nebude ucházet o nejvyšší stranickou funkci. V polovině května jej v předsednickém křesle vystřídal hejtman Bratislavského kraje Pavol Frešo.

Ačkoliv si Dzurinda ponechal poslanecký mandát, jeho návrat do vrcholné politiky není v dohledné době pravděpodobný. I pro část pravicových voličů je někdejší premiér problematickou osobností, která kdysi své zemi výrazně prospěla, pak ale proměškala příležitost k důstojnému odchodu.

Tomáš Dušek

pokračování z 8. strany

prosadit své vize modernizace, a tak se po volbách 2012 opakoval deset let starý příběh. KDH nejenom že nezískalo vyšší počet hlasů, ale přišlo o svého nejvýraznějšího politika. Paradoxně se poté konečně stalo dle průzkumů veřejného mínění lidrem pravice. Je to však Pyrrhovo vítězství, pramenící z ještě hlubší krize SDKÚ,

dosažené v čase skandálu s dizertační prací jinak pozitivně vnímaného předsedy Figeľa.

Možná existují tací, kteří věří, že se KDH skutečně lidrem slovenské pravice stane. Nešťastná interní politika, kdy hnutí nedokáže generovat nové výrazné politiky a nová politická témata, však ukazují spíše na stagnaci na dosavadní úrovni 8 - 10 % voličů.

Ačkoliv ještě od vzniku Lipšicovy strany „Nová většina“ uplynula jenom krátká doba, s ohledem na chuť slovenského voliče experimentovat s novými stranami a rozladění velké části voličů pravice lze tvrdit, že lídr slovenské pravice už jméno má. KDH, čekající na postupné vymírání voličů a zánik ve stylu HZDS.

Igor Blahušiak

Anketa

Otázky:

- 1) Splnily první měsíce vlády Roberta Fica Vaše původní předpoklady? Překvapil Vás v něčem?
- 2) Co považujete za největší úspěch a neúspěch jeho vlády?
- 3) Jak se podle Vás změní za Ficovy vlády postoj Slovenska k V4?

Grigorij Mesežnikov, prezident Inštitútu pre verejné otázky (IVO)

1) Vlada Róberta Fica ničím neprekvapila a splnila očakávania, že bude revidovať niektoré významné reformné kroky predchádzajúcich stredopravých vlád. V tom postupovala konzekventne, čo nebolo prekvapením vzhľadom na to, že ma spoľahlivú väčšinu v parlamente (83 poslancov zo 150).

2) Skôr by som hovoril o problematických a prijateľnejších krokoch vlády. Za problematické rozhodnutia považujem oslabenie druhého piliera dôchodkového systému, zrušenie rovnej dane a zvýšenie a zavedenie niektorých dani, snahu odstrániť pluralitu zdravotných poisťovní, zrušenie pozície vicepremiera pre ľudské práva a národnostné menšiny, vyhodenie šéfky Rozhlasu a televízie z politických dôvodov, pokus znovu obnoviť netransparentné metódy pri verejnom obstarávaní. Za pozitívum považujem ukončenie (uvidíme, ako dlho to potrvá) otvorenej hry etnickou (maďarskou) kartou a snahu dodržať normy eurozóny týkajúce sa deficitu verejných financií.

3) Neočakávam nijaké zasadne zmeny v postoji SR voči V4. Ani prvá Ficova vláda nezmenila smerovanie v tejto oblasti zahraničnej politiky SR, visegradska spolupráca je dlhodobo považovaná za jednu zo zahranično-politických priorít SR.

Peter Goliaš, ředitel Inštitútu pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO)

1) Ako sme predpokladali, vláda sa snaží znížiť deficit verejných financií najmä oslabením druhého dôchodkového piliera, zvyšovaním daní pre firmy a ľudí s vyšším príjmom ako aj zavádzaním špeciálnych daní pre banky a regulované monopoly. Prekvapivé je, že vláda robí aj ďalšie nepopulárne opatrenia, ako napríklad zvýšenie daňovo-odvodovej záťaže pre živnostníkov či dohodárov, alebo avizované obmedzenia pri vyplácaní výsluhových dôchodkov. Európska komisia tiež vládu dotlačila k naplánovaniu predlžovania dôchodkového veku a ďalším obmedzeniam v prvom penzijnom pilieri. Slovensko doteraz poznalo Roberta Fica ako premiéra, ktorý sa vyhýbal nepopulárnym témam. Dnes je zrejmé, že možnosti tejto často populistickej politiky sa do značnej miery vyčerpali.

2) Z pohľadu udržateľnosti verejných financií sú pozitívne zmeny v prvom penzijnom pilieri. Treba ale kritizovať, že ich platnosť vláda odsunula až na rok 2017, teda za horizont terajšieho volebného obdobia. Za chybu považujem, že sa vláda snaží znížiť schodok verejných financií najmä zvyšovaním priamych daní a odvodov, pričom súčasne znižuje pružnosť v pracovnoprávnej legislatíve. Dôsledkom bude negatívny vplyv na ekonomický rast a tiež zamestnanosť. Z tohto dôvodu je otázne, či sa bude štátna kasa plniť podľa vládnych plánov a či vláda nebude nútená skôr či neskôr pristúpiť aj k razantnejším úsporným opatreniam na strane výdavkov.

3) V zahraničnej politike vláda zatiaľ vystupuje ako konštruktívny partner členov EÚ pri riešení dlhovej krízy, čo treba hodnotiť pozitívne. V porovnaní s prvou vládou Roberta Fica z rokov 2006-2010 tiež vidieť ústup od nacionalisticky podfarbených výrokov namierených voči Maďarsku, čo zrejme súvisí s faktom, že nacionalistická strana SNS je v tomto volebnom období mimo parlamentu. Konštruktívna politika by preto mohla prevládnúť aj voči partnerom v rámci V4.

Adriana Mikulčíková, politoložka, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

1) R. Fico a jeho vláda sa drží svojich pôvodne deklarovaných politických tém. Líniu vedenia politiky zásadným spôsobom nemení. Otázne je, do akej miery budú je politické kroky efektívne a či sa mu podarí pri ich realizácii eliminovať prípadnú nespokojnosť dotknutých subjektov.

2) Za najväčší úspech Ficovej vlády považujem jeho schopnosť oslovovať pomerne veľkú časť obyvateľstva témami (napr. otázky zdaňovania pre vyššie zarábajúcich, poukazovanie na kauzy a nesociálne kroky pravicovej vlády, atď.), ktoré sú pre nízko príjmové skupiny ľudí atraktívne. Negatívne hodnotím postup jeho vlády k riešeniu otázok odvodového a daňového zaťaženia, ktoré sa priamo dotýka i priemerne zarábajúcich občanov, resp. študentov, niektoré prístupy k riešeniu problémov v oblasti školstva a zdravotníctva.

3) Myslím si, že postoj Slovenska k V4 sa meniť nebude.

Lubomír Kopeček, politolog, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně

1) Já žádné šokující překvapení nevidím. Směr šel do letošních voleb s poměrně opatrným programem – ve srovnání s tím, co sliboval v roce 2010, 2006 nebo dokonce 2002, a v tomto ohledu se nic převratného po volbách nestalo. Vysvětlování potřeby konsolidovat veřejné finance, která má přednost před zvyšováním platů ve veřejné sféře, je něco, co se dalo čekat. Dala se čekat i snaha držet se za každou cenu hlavního evropského integračního proudu, a to včetně Ficova přitakávání federalizaci EU či souhlasu s fiskální unií. V kontextu zakladatelské politické orientace Směru, která byla euroskeptická a silně hájící národní stát a jeho suverenitu, je to obrát. Nicméně tento obrát se rýsoval už několik posledních let, takže ani to se nedá brát jako nějaké přelomové překvapení.

2) Daly by se vyjmenovávat nejrůznější kroky jako Směrem prosazená změna zákoníku práce vycházející hodně vstřícně odborům nebo teď dotahovaná příprava výrazných zásahů do podoby státní správy. Faktem ovšem je, že těžko se to dá nahlížet kontextem nějakého přelomového úspěchu. Směr díky jednobarevné vládě a pohodlné většině v parlamentu může prosadit prakticky všechno, co chce. Samozřejmě za podmínky, že je o tom dohoda vevnitř strany. Něco podobného platí pro poměřování neúspěchu. Třeba velká stávka učitelů v polovině září se dá považovat za signál, že je velká nespokojenost v určité oblasti. Ovšem při stávající poměrně vysoké homogenitě Směru, nijak neohrožovaném postavení jeho lídra a současně premiéra, se podobné záležitosti dají považovat spíš za „upozornění na nespokojenost“, než za neúspěch.

3) To, co se tu rýsuje, je zjevná a už zmíněná prakticky bezvýhradná orientace na hlavní proud EU tážený Německem. Ficova vláda chce zjevně udržet Slovensko za každou cenu v „jádro“ EU. Zásadně to neovlivňují ani některé kritické akcenty jako Ficovy výroky o potřebě, aby Řecko opustilo eurozónu, což není v souladu se současnými německými představami. V praxi tento kurs vede ke zjevnému rozcházení názoru se zeměmi, které jsou k prohlubování integrace rezervované, jako je Česká republika. V4 byl vždy volný svazek a je otázka, jestli ho rozdílné postoje k evropské integraci nemění v čistě formální seskupení zbavené většího společně sdíleného obsahu. Pak tady je samozřejmě slovensko-maďarský vztah. Kombinace, kdy na Slovensku tvoří vládu Směr a v Maďarsku Fidesz, je pro jakékoliv lepší vzájemné vztahy smrtící.

Česko-německé vztahy za vlády Petra Nečase

Málokterá česká vláda se za posledních 15 let může pyšnit takovým skóre německých návštěv jako současný Nečasův kabinet. Však se také současné česko-německé vztahy slovy politiků hodnotí jako nejlepší za posledních 20 let, ne-li kdy vůbec. Frekvence návštěv politických reprezentací obou zemí, množství delegací a rozmanité akce občanského sektoru na podporu kulturní a přeshraniční spolupráce by tato slova mohly potvrzovat. Je tomu však skutečně tak a zažíváme onu zlatou éru česko-německých vztahů?

Návštěvy symbolické, pietní i zdvořilostní

Zdá se, že se české dveře v německých rukou takzvaně netrhnou. Historicky první návštěva bavorského ministerského předsedy Horsta Seehofera v prosinci 2010 a další hned rok poté. Dubnová oslava výročí podepsání česko-německé deklarace, které byla přítomna samotná kancléřka Angela Merkelová. A 70. výročí vypálení Lidic v červnu tohoto roku, doprovázené dopisem německého

prezidenta Joachima Gaucka, v němž se omlouvá za křivdy spáchané nacisty. Vedle toho do Čech přijíždějí početné regionální delegace bavorských a saských politiků, hledající podporu pro sousedské projekty.

Na politické úrovni se tedy jásá nad tím, co zejména čeští politici považují za nejlepší vztahy ve společné historii. Nejlepší? Na první pohled možná, zblízka už se tak jásat nedá.

pokračování na straně 12

dokončení ze strany 11

Česko-německá deklarace položila před patnácti lety základ pro postupné oproštění se od četných společných historických zátěží. Přestože s textem nebyla v zásadě kvůli jeho nekonkrétnosti spokojena ani jedna vyjednávající strana, jednalo se o jakési maximum, jehož byly obě země schopny. Deklarace tedy přispěla ke klidnější atmosféře a umožnila vzniknout subjektům, které se na kvalitě česko-německých vztazích výrazně podílí. Česko-německý fond budoucnosti podporující rozsáhlé i malé projekty, společné diskusní fórum, které zejména zpočátku představovalo jakýsi ventil případných nesouhlasných postojů, a konečně množství přeshraničních projektů, partnerství měst a vznik kulturních center zaměřených na společné dějiny.

Podobně se nám daří na ekonomickém poli. Německo je pro nás tradičně nejdůležitější obchodní partner a pozice ČR stoupá, v loňském roce byla pro Německo 12. nejdůležitějším obchodním partnerem. Současně musíme připomenout, že na kvetoucích ekonomických vztazích se nijak zvlášť intenzivně nepracuje, fungují takřka samospádem. A proč to? Nemají politickou podporu. Četné návštěvy tak působí zavádějícím dojmem, protože jsou často bez výstupů.

Kde zůstala politika?

Česká republika není v politické oblasti příliš čitelným partnerem. Máme jen vlašný zájem o euro, v současné době německé téma číslo jedna, a nepřijali jsme unijní fiskální pakt. K tomu nejsilnější česká strana v EP, občanští demokraté, opustila lidoveckou frakci a přešla k Londýnem kormidlovaným euroskeptikům. Výčet završují časté změny ministrů a takřka permanentně nestabilní vláda, celkově tak bezpochyby Česká republika působí poněkud nevypočitatelně.

Nejde však jen o naši nečitelnost navenek. Problém představuje především reálný nezájem českých politiků o spolupráci s Německem. V německém parlamentu si podávají dveře polské, maďarské a slovenské delegace, které

■ Doby, kdy německý „Reichstag“ děsil okolní svět, jsou dávno pryč. Dnes jsou Němci naším důležitým partnerem. foto: Tomáš Fošum

o své vztahy se svým středoevropským sousedem pečují. Na české straně se nic takového neděje, což je i podle slov vysokých představitelů české ambasády v Berlíně přinejmenším zarážející.

Podobný nezájem panuje na úrovni vyšší státní správy a parlamentu. Když má přijet saský či bavorský ministerský předseda, probíhá dlouhá diskuze, zda německého zástupce, který je podle českého diplomatického protokolu na úrovni našeho krajského hejtmána(!), vůbec přijmout. Ani politické strany už nedisponují napojením na našeho souseda (jako duo Paroubek–Schröder). Situaci tak zachraňují regionální politici, v jejichž bezprostředním zájmu je s finančně silnými spolkovými zeměmi spolupracovat. Ale stačí to? Například o modernizaci železnice do Bavorska se nerozhoduje z úrovně krajské, ale ministerské, kde potřebná akce chybí.

Premiér Nečas se snaží

Premiérovu snahu „rozmrazit“ česko-bavorské vztahy pozváním Horsta Seehofera do Prahy musíme ocenit. Ovšem zůstává otázkou, zda byla právě Seehoferova návštěva plně využita. Podle Nečase „je důležité, že naše vztahy jsou orientovány do budoucna, i přestože máme na minulost odlišné názory“ a Seehofer dodal „je nám známo, že stále existují

otázky, na něž máme odlišný názor, ale chceme začít novou kapitolu vzájemných vztahů“. Politici se shodli, že na obou stranách hranice přetrvávají neshody, na něž ovšem v zájmu budoucích vztahů nebudeme brát ohled. Seehofer pak navštívil kancelář Sudetoněmeckého landmannshaftu v Praze „mimo oficiální program“. Vypadá to jako strkání hlavy do písku před krokem, kterým se již dávno mohlo vše posunout, ne-li vyřešit. Zátěže minulosti rozvíjení česko-německých vztahů evidentně nebrání.

Česká politická reprezentace by se měla probudit a začít na česko-německých vztazích intenzivně pracovat. Ochuzujeme se o významného partnera na mezinárodním poli, v Evropě dokonce nejsilnějšího, na což třeba Poláci dávno přišli. Ale zejména podceňujeme význam našeho souseda a spoléháme, že česko-německé vztahy pobeží nadále ve stejném dobrém rytmu jako v posledních 15 letech. Přitom českým politikům nedochází, že naše image politicky nevypočitatelného souseda Němce k další spolupráci neláká, právě naopak. Země, kde se za 2 roky vlády jednoho kabinetu vystřídají 3 ministři dopravy, by se měla zamyslet, zda by aktivní snaha budovat společné česko-německé vztahy neměla vzejít právě od ní.

Tereza Vávrová

Od větru a slunce faktury nechodí

Zatímco Česká republika chladně a racionálně přemýšlí o svých omezených energetických možnostech, které chce podle svých dosavadních zkušeností v mantinelech EU maximálně využít, dopřálo si Německo po fukušimské havárii luxus politického manévru, který neohrožuje jen bezpečnost dodávek, ale zvyšuje cenu a připravuje problémy sousedům. Sřet dvou koncepcí, pragmatické, konvenční a experimentální, vizionářské. Vize se naplní, ale bude mít svou cenu. Jsme na ni připraveni?

Správné rozhodnutí, tvrdí kancléřka

Komu by se nelíbilo nabíjet své spotřebiče přímo ze střechy, ekologicky, bezpečně, levně. Nebo z větru, který fouká zdarma a na některých místech, např. v Severním moři i hodně. Nicméně slunce a vítr do zásuvky neztečou, je potřeba je napojit na síť, tedy když fouká, svítí a není tam zrovna uhlí nebo jádro. Zde začíná první z mnoha problémů pro energetiku. Za deset let naši sousedé odstaví poslední jadernou elektrárnu, za deset let tedy v jejich sítích slunce jádro nepotká. Nebo ano, z Francie, Ruska či České republiky?

Energetický převrat Angela Merkelová spustila narychlo přímo z kancléřství, bez velkých konzultací. Poté, co rok předtím její vláda představila energetickou koncepci, přišla jaderná havárie ve Fukušimě a kancléřka se rozhodla reagovat na náladu veřejnosti další změnou kurzu. Přiblížila svou projadernou stranu protiatomovým srdcím a zeleným partnerům. Osud osmi odstavených jaderných elektráren bude následovat dalších devět. Potřebnou kapacitu má nahradit čistý plyn a špinavé uhelné elektrárny. Jimi i v roce 2050 bude zapotřebí jistit 60 procent potřebného výkonu. Pro případ, že by nefoukalo.

Přestavbu pocítí Němci jak v peněženkách, tak za svými domy, přenosové soustavy budou muset stát brzy i tam, kde je dnes nikdo nechce. Jinak než přes vůli veřejnosti to nepůjde a tady začíná problém pro vládu.

Spotřebitel platí dobrý pocit

Cena za elektřinu stoupá. Ale jen pro někoho. Merkelová totiž ví, že nemůže svým plánem průmysl ničit, proto je intenzivní průmysl (10 GWh za rok) od poplatků za zelenou energii výměnou za energetické úspory osvobozen, což představuje cca 2,3 mld. eur. Ozývají se již první zástupci průmyslu, kteří platit také nechtějí. Od března někteří výrobci neplatí a čekají na rozhodnutí Ústavního soudu, zda zákon o obnovitelných energiích neodporuje Základnímu zákonu.

Příplatek za zelený proud roste, a to se nelíbí spotřebitelům. Průměrná domácnost bude muset příští rok zaplatit o 50 eur více. Co vlastně spotřebitelé chtějí? Vědí vůbec, za co platí? Pokud větrné parky nebudou připojeny do sítě, a to jim dnes nikdo negarantuje, mají mít nárok na odškodnění za elektřinu, kterou nemohly prodat. Za růstem ceny stojí vysoké náklady na výrobu, výstavbu a přestavbu sítě, napojení větrných parků na moři, rezervní a vyrovnávací energii a flexibilní opatření jako zásobníky energie. Na to Německo není připraveno.

Koaliční partneři kancléřky, Svobodní, navrhuji pro úspěšný krok kupředu zrušit Zákon o obnovitelných energiích a požadují model kvót, který by předepsal, kolik zeleného proudu má v sítích být. Za každou MWh by výrobci elektřiny obdrželi certifikát, který by byl obchodovatelný. Museli by dokázat, že dosáhli kvóty, ať už výrobou nebo zakoupením certifikátu. Výrobci by se museli vypořádat s dalšími zásahy do trhu, řízenými státem, přinášejícími s sebou další finanční a administrativní náklady. Cena za certifikát není jistá a bude do ní započítána prémie za riziko, která bude nafakturována opět do ceny elektřiny. Svobodní nehledí na špatné zkušenosti s podobným systémem z ostatních zemí EU, a svůj návrh by nejraději prosadili pro celou EU.

Zdá se, že německým politikům není dnes zcela jasné, jak situaci zachránit. Energetika, jako každý jiný průmyslový sektor, potřebuje spolehlivě predikovatelné rámcové podmínky, bez nichž se do nových investic nepustí, ať se jedná o větrné, uhelné nebo jaderné elektrárny. Německá politika se řítí do zaslíbené doby čisté výroby metodou pokus omyl.

Rozpaky mezi sousedy

Zatímco evropské plány nárůstu obnovitelných zdrojů také fandí a německé písmo je znatelné v jednom unijním dokumentu, je

pokračování na straně 14

■ Zatímco Němci udělali nad jádrem kříž, v jihočeském Temelíně (na snímku) mají vzniknout další jaderné bloky. foto: Tomáš Dušek

dokončení ze strany 13

přístup kanclérky též pro komisaře Oettingera, jejího stejnobarevného rivala, přespříliš rychlý. Chybí čtyři tisíce kilometrů přenosových sítí, povolovací procedury pro výstavbu trvají pět let a více, na severu je zelené elektřiny přespříliš a proudí nekontrolovaně přes Polsko, Českou republiku až do Rakouska, kde ohrožuje stabilitu tamních sítí. O obnovitelné elektřině rozhoduje, slovy komisaře, „milý Bůh nebo rosníčka“.

Není-li evropský propojený energetický systém na integraci obnovitelných zdrojů připraven, je zapotřebí počítat s potížemi, které narušují stabilitu sítí i v okolních zemích. Nejen, že dochází ke kritickým hodnotám, které mohou způsobit black-out, ale výrobci elektřiny musí počítat s odstavováním svých naplánovaných zdrojů.

Česká republika již v pravidelných intervalech upozorňuje na ohrožení svých sítí nedodržováním

bezpečnostních principů, které tvoří přetoky ze severních větrných elektráren, ale Německo zatím neakceptuje problém a nehlásí se k odpovědnosti. Nekomrolované přetoky bude EU muset řešit, zde rosníčka nepomůže. Buď v častých kritických situacích bude muset být zajištěno snížení výkonu větrných elektráren, nebo bude Německo muset přistoupit na vyplácení poplatků sousedním zemím, dojde-li k překročení bezpečnostní normy.

EU v nadcházejících měsících bude řešit svou představu obnovitelných zdrojů v jednotném energetickém trhu, který ale stojí na národních rozhodnutích o skladbě energetického mixu. Bude zajímavé sledovat, zda se debata povede v podobně nevěcném duchu jako v Německu. Vládní Svobodní již vědí, že pro Řecko by v jednotném evropském systému mohl být kvóťový systém cestou ven z krize. Hesenský ministr hospodářství Florian Rentsch se dovozu elektřiny ze slunného jihu nemůže dočkat.

Jan Prášil

Klidná síla polské politiky

Polsko zažilo v červenci zajímavou politickou aféru, která stála křeslo ministra zemědělství Marka Sawického z koaliční Polské lidové strany (PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe). Podstatou aféry byla tajná nahrávka rozhovoru vlivného veterána zemědělské lobby Władysława Serafina s odvolaným šéfem Agentury zemědělského rozvoje Władysławem Łukasikiem z ledna 2012. Oba pánové v ní otevřeně hovoří o nepotismu a podvodech v polském zemědělství, které je závislé na distribuci unijních dotací a kontrolované řadou státních agentur nebo státem vlastněných firem. Aféra dopadla na PSL a nabízí se otázka, zda odhalení nebudou začátkem konce tohoto unikátního politického fenoménu a nejstabilnějšího článku polského stranického systému.

Polští lidovci se na polské politické scéně pohybují 117 let. Od založení první verze lidové strany v roce 1895 přežili několik rozpadů v prvních desetiletích své existence, Piłsudského semi-autoritativní režim, represe komunistů po zfalšovaných volbách v roce 1947 (které by pravděpodobně vyhráli), čtyřicetileté působení v rámci polské

verze Národní fronty a po roce 1989 i konkurenci radikálnějších stran. Právě působení PSL po roce 1989 a především v posledních deseti letech vypovídá ledasco o její současné kondici, ale také o politice našeho severního souseda a současném Polsku.

Pragmatismus bez ideologie

Hned první samostatnější krok polských lidovců v roce 1989 symbolizuje jejich činnost v současném Polsku. Po částečně svobodných tzv. kontraktových volbách v červnu 1989 se vymanili ze satelitního postavení vůči reálněsocialistické státostraně a podíleli se na vytvoření vlády Tadeusze Mazowieckiego, která zahájila politickou a hospodářskou transformaci země. Změnami prošla i PSL. Zatímco v polském stranickém systému se rychle vyprofilovaly dva tábory – na jedné straně post-solidaritní převážně pravicová uskupení a na druhé reformující se nástupci Sjedenocené dělnické strany – lidovci rychle sjednotili existující struktury s iniciativami vycházejícími ze Solidarity a navazujícími na před-socialistickou éru.

Programová profilace na problémy rozsáhlého a voličsky silného venkova bez ideologické vyhraněnosti se ukázala být správnou cestou. Již v roce 1990 vyšel z dílny lidoveckého ministra zemědělství zákon o sociálním pojištění rolníků. Jeho podstatou je, že zemědělci neodvádějí sociální pojištění a veškeré náklady sociálního a důchodového systému jsou v jejich případě pokryty státním rozpočtem. Toto privilegium stojí veřejné finance každoročně kolem 4 % celkových výdajů. Systém vznikl na počátku 90. let z obavy o vylidňování venkova a úpadku polského zemědělství v globální konkurenci a v dnešní ekonomické realitě postrádá zásadnější opodstatnění. Avšak na jeho obranu (tedy na obranu práv rolníků) se vždy postavila PSL.

Pojištění rolníků (tzv. KRUS) je ukázkou toho, jak lidovci dokázali uspokojovat zájmy svého specifického elektorátu. PSL se už od 90. let vyznačovala omezenou agendou, odporem k rozsáhlým změnám v zemědělství a slušným mobilizačním potenciálem svého elektorátu. Díky omezeným programovým zájmům se stala oblíbeným koaličním partnerem levice i pravice a negativní program vůči reformám v zemědělství (např.

změnám v KRUSu) udržoval oblibu u z principu konzervativních venkovských voličů. Od roku 1991 byl předsedou strany mladý Waldemar Pawlak, který sice nebyl charismatickým lídrem, ale vynikal jako dobrý organizátor a vyjednávač. Právě v devadesátých letech, kdy PSL zasedala ve vládách levice i pravice, vznikala struktura rozvojových agentur, intervenčních fondů a státních podniků, ve kterých se vstupenkou do vedení stala lidovecká stranická legitimace.

Venkov je náš

Polsko v 90. letech vyprodukovalo specifický charakter zemědělství, který spojoval prvky korporativismu se lpěním na soběstačných rodinných hospodářstvích, a jeho hlavními architekty i uživateli se stali členové či příznivci PSL. Od roku 2001 však musela strana čelit silné konkurenci. Liberalizace zemědělského obchodu a důsledky hospodářské transformace se negativně projevíly i na kvalitě života polských zemědělců. Všeobecnou nespokojenost spojil s odmítáním vstupu do EU populistický politik Andrzej Lepper a jeho protestní uskupení Sebeobrana získalo ve volbách v letech 2001 i 2005 téměř dvojnásobek hlasů než tradiční obhájce zájmů polského venkova. Krátké a směšné vládní angažmá Sebeobrany proložené korupcí a její drtivá porážka ve volbách v roce 2007 ukázaly, že Lepperovi lidé byli možná šikovní při organizování blokád a budování barikád, ale ve standartním politickém procesu neobstojí.

Pozici lidovců vylepšily přínosy plynoucí pro polský venkov z členství v EU. Dokonce i v rámci PSL panovala opatrnost z důsledků vstupu do EU. Během kodaňského summitu v prosinci 2002, kdy se rozhodovalo o finální podobě přístupových smluv, dokonce lidovci málem odešli z koalice se Svazem demokratické levice, která byla přístupnější v otázkách zemědělských kvót. Již pár let od přistoupení začal polský venkov i jednotliví rolníci

pociťovat benefity unijních dotací, k jejichž distribuci začaly sloužit ony agentury a instrumenty založené v 90. letech a ovládané členy PSL.

Vstup do EU měl pro polské lidovce podobně blahodárný efekt, jako prvorepubliková pozemková reforma na konsolidaci agrární strany. Návrat do vládní koalice v roce 2007, ve které lidovci pochopitelně získali místo ministra zemědělství obsazené v úvodu zmíněným Sawickým, znamenal další upevňování pozic. Občanská platforma, koaliční partner lidovců, se do jejich tradiční domény vměšoval minimálně. Premiér Tusk chtěl mít na venkově klid a torpédování lidovecké agendy by vehnalo její voliče do náruče hlavního Tuskova konkurenta – národně-konzervativního Práva a spravedlnosti.

Budoucnost lidovců

Aféru, která vedla k Sawického demisi, přebil po pár týdnech mediálně silnější skandál, pád finančního ústavu Amber Gold, díky kterému přišly stovky Poláků o své úspory. Sawicki odstoupil sice rychle, ale dodal, že se ničeho špatného nedopustil. Ať už za skandálem byl vnitrostraní boj o pozici nebo jen „vzpouza“ podivínského lobbyisty Serafina, pohled do zákulisí

fungování polského zemědělského sektoru ukázal, že PSL se opírá o silně provázané struktury v různých významných agenturách a firmách. Podíl pracovníků v zemědělství je v Polsku v evropském srovnání velmi vysoký (kolem 14 %), třebaže se jedná o poměrně zkreslenou statistiku. Status rolníka je díky zmíněnému KRUSu velmi výhodný a disponuje jím i řada lidí pracujících načerno anebo vůbec. Unijní dotace navíc pomáhají vysoký počet rolníků konzervovat.

Právě kolem KRUSu a unijních dotací se bude odvíjet budoucnost PSL. Pro premiéra Tuska jsou lidovci nejméně náročným koaličním partnerem z nabízených možností a již první čtyři roky společné vlády ukázaly, že Platforma je připravena vycházet lidovcům v jejich agendě maximálně vstříc. Přestože je PSL pohřbívána před každým parlamentními volbami od roku 2005 a v průzkumech se již několik let pohybuje na osudové hranici pěti procent, lze této agrární straně – archaismu evropského měřítka – věstit blahou budoucnost.

Vít Dostál

Autor je analytikem
Asociace pro mezinárodní otázky
a doktorandem FSS MU

■ Obálka volebního programu PSL z roku 2011

zdroj: www.psl.org.pl

Kupředu levá, hlavu vzhůru pravá

Vrátí se totalita?

Mnoho komentátorů označilo říjnové krajské volby v Česku za přelomové, a to hlavně s ohledem na vysoké zisky pro KSČM, která zvítězila ve dvou krajích a v celorepublikovém součtu se umístila na druhém místě, těsně za ČSSD. Mezi lidmi, kteří neobdivují předlistopadový nedemokratický režim, panuje znechucení a strach z jeho návratu. Tak zle určitě nebude. Počet hlasů pro komunisty totiž dramaticky neroste. Dokázali jen mobilizovat své disciplinované voliče a nízká volební účast jim dopomohla k překročení 20% hranice odevzdaných hlasů. Připomeňme, že komunisté už jednou podobným způsobem zabodovali, a sice v daleko důležitějších sněmovních volbách v roce 2002 (18, 5 %). Tehdy se stejně jako letos projevil fakt, že se o levicové voliče přetahují hlavně dvě strany – ČSSD a KSČM. Když jedna ztrácí, druhá posiluje. Výjimkou potvrzující pravidlo se staly sněmovní volby 2010, kdy vstoupil do hry populistický kočopes, Věci Veřejné, které svým programovým eintopfem nalákaly řadu pravicových i levicových voličů.

Nicméně letošní krajské volby jistý průlom znamenají. ČSSD se přestala za svou politickou orientaci na komunisty stydět, neboť ti, slovy místopředsedy ČSSD Zaořálka, „nekoušou“. Dvě oranžovo-rudé „vládní“ koalice vznikly již po minulých krajských volbách, letos se jich urodí bezpochyby více. Sociální demokraté to mají těžké. Jiného partnera na levici nemají, v úvahu připadající středovní lidovci se pohybují mezi parlamentním bytím a nebytím. Na krajské úrovni koalice s pravicovým subjektem ještě tolik nevadí, ale na vládní úrovni už je to pro levicovou stranu problém. ČSSD sice držela premiérský post v letech 1998 – 2006, ale vládla s podporou pravicových stran. Většinovou levicovou vládu Česko

ještě nikdy nezažilo. Zřejmě si to, chtě nechtě, budeme muset na vlastní kůži vyzkoušet, byť za cenu komunistických ministrů.

Zubožené strany jsou odrazem lenosti společnosti

Frekventovaným námětem povolebních komentářů se stala nízká volební účast (37 %). Ta se ovšem oproti posledním krajským volbám zmenšila pouze o tři procentní body. Lidé se o krajskou politiku moc nezajímají, a jak ukázaly sociologické průzkumy, většinou ani neví, kdo v jejich kraji vládne. Voliči, kteří k urnám dorazili, si to často spíše šli vyřídit s vládou, než aby vystavili vysvědčení krajským vládcům za jejich práci. Vládní koalice sice prosazuje mnoho žádoucích věcí (mimo jiné církevní restituce a penzijní reformu), ale její mediální obraz je nevábný, za což nejprve mohlo řádění nevyzpytatelných Věcí veřejných a posléze rozklad uvnitř ODS mohutně podporovaný z Hradu. Pokud vláda kvůli vzpouře zneuznaných poslanců ODS padne nebo dovládne za cenu ponižujících ústupků od zásadních reforem, čeká pravici v příštích sněmovních volbách těžká porážka. Ani TOP 09 ji vzhledem ke svému aktuálnímu vyhoření asi nezachrání.

Z pohledu pravicového voliče půjde o to, aby pravice nebyla po volbách marginalizována tak jako na Slovensku. Možná by stálo za to obnovit tři roky staré úvahy o předvolební koalici ODS-TOP 09. Ti, co se bojí komunismu, by měli překonat svou štitivost vůči stranictví a v nějaké formě se do budování občanského politického tábora zapojit. Dokud budou lidé pohrdat stranami, situace se u nás nezlepší. Personálně slabé strany se stávají sektami, jež vyznávánému „učení“ často ani nevěří a pro mnohé se stávají nástrojem osobního obohacení. Touto chorobou trpí jak pravicoví občanští demokraté, tak levicoví sociální demokraté. Je to začarovaný kruh. Většina lidí se

nechce ve stranách angažovat, ať už z lenosti nebo z mylného přesvědčení, že politika musí být nutně špinavá. Ovšem ani strany nestojí o to, aby do nich lidé masově vstupovali a narušili zaběhané pořádky. Dokud se toto nezmění a strany nějakým způsobem nezapojí více lidí do svého života, politická kultura v ČR se jen těžko zlepší.

V dnešní zrychlené době je utopii očekávat, že by mnoho lidí bavilo vyseďovat na stranických schůzích. Na druhou stranu není řešením ani jakási internetová „klikací“ demokracie, o níž leckteří sní. Bude to chtít vynalézt nějaký jiný způsob, jenž by strany otevřel i pro ty, kteří se nechťejí nebo z různých důvodů nemohou plně zúčastnit stranického života. Pro začátek by však úplně stačilo, kdyby tolik lidí nezhazovalo své právo volit. Jsou tu samozřejmě i další možnosti. Když se politici dostanou pod větší kontrolu veřejnosti, začnou stejně jako drcené olivy vydávat ze sebe to nejlepší. Existuje spousta možností, jak politiky oslovovat, jak na ně – v dobrém slova smyslu – tlačit. Stačí jenom chtít a překonat určitou lenost.

Zlaté časy jsou pryč...

Jistá deziluze z politického vývoje posledních 23 let není nepochopitelná. Při přechodu z komunistického do demokratického systému se v politice děly velké věci, lidé se o svobodné soupeření stran po padesátiletém půstu přirozeně zajímali, vše bylo nové. Se stabilizací země a jejím ukotvením ve společenství západních států velká témata z politiky postupně vymizela. Svou roli samozřejmě sehrává předávání čím dál více pravomocí na evropskou úroveň. Řadový volič spleť rozhodování v rámci EU často nerozumí a politici se zase na „Brusel“ nezřídká vymlouvají. Politika se v posledních letech často zplošťuje na to, kolik vyčerpáme evropských dotací. Skutečná diskuse o našich zájmech, které bychom chtěli v EU prosazovat a pro něž bychom si měli hledat spojence mezi dalšími členskými státy, neexistuje.

■ Podle Lubomíra Zaorálka komunisté nekoušou. Foto: www.cssd.cz

Musíme se smířit s tím, že zlaté časy - dejme tomu první polovina devadesátých let, kdy vzduch voněl nadějí - zmizely v nenávratnu. Ze snu o bezproblémové budoucnosti se musíme probudit. To neznamená, že bude už jen hůře a že v době, kdy ze všech světových stran k nám doléhá slovo krize, neexistují velká témata, která by mohla českou politiku oživit.

... ale možnosti tu jsou

Někteří čeští politici se tváří, jako by se svět zastavil na počátku devadesátých let. Jelikož ve Vltavě od té doby uplynulo hodně vody, vypadá mimořádně směšně, když se někteří prospěcháři v rámci své politické vendety odvolávají na ty „pravé“ hodnoty ODS a volají po návratu nic nového nepřinášejícího Václava Klause do čela strany. Ne že by dělení na pravicové a levicové ztrácelo smysl, jen se musí rétorika a hlavně program přizpůsobit dnešní době. Proč například při debatě o církevních restitucích nezvedla pravicová vládní koalice téma křesťanských kořenů naší civilizace? Proč se nesnažila zdůrazňovat, kolik dobrého církve pro společnost dělají a proč je dobré základní myšlenky křesťanství udržovat

ve společenském povědomí? Proč vlastně slavíme na svatého Václava Den české státnosti, mnoho lidí vůbec netuší. V naší politické aréně se křesťanská láska k bližnímu příliš nenosí. Z říše sci-fi tak pochází představa, že by se lídři ODS a ČSSD před důležitou předvolební televizní debatou přátelsky objali po vzoru amerických prezidentských kandidátů Obamy a Romneyho. V zákulisí se možná čeští politici přátelí, ale před kamerami líčí ideologického protivníka jako zlo, jež hodlá zpusťšit naši zemi.

Zatímco diskuse o křesťanských kořenech naší civilizace může někomu připadat otažítá, existují i nové viditelné problémy, ke kterým by se politické strany měly nějak postavit. Co třeba konflikt ochrany soukromého vlastnictví se svobodou stáhnout si cokoli z internetu? To je přece daleko větší téma, než to, zdali bude DPH o jeden procentní bod vyšší nebo nižší. Na takových oříšcích by se měl brousit pravicový intelekt! Zavedené strany by neměly danou problematiku opomíjet, vždyť piráti jsou už před branami!

Zajímavých témat, která by vtáhla širší veřejnost do politického dění, by se bezpochyby našlo daleko více. Zde se však vracíme k tomu, že nutnou podmínkou k oživení nabídky na trhu politických idejí je zboření zdi oddělující politické strany od nestraníků.

Oranžovo – rudá zkouška

Liberálně demokratickému systému prospívá, když se u moci střídají středopravé a středolevé koalice. Nemá cenu si nalhávat, že KSČM je moderní levicová strana, jak nám v rouše beránčím tvrdí „generální tajemník“ Vojtěch Filip. Nicméně zakázat ji už nelze a dlouhodobě jí blokovat přístup do vlády asi také ne, a to i s ohledem na značný programový průnik se sociální demokracií. V situaci, kdy jsme vázáni v západním civilizačním okruhu, kdy tu existuje rozsáhlá síť svobodných médií a stále více se vzrůstající občanská společnost, se

případný vstup komunistů do vlády nerovná restauraci předlistopadového režimu. Svobodné volby si případná koalice ČSSD a KSČM zrušit (snad!) netroufne, takže nejspíše za čtyři roky s ní budou moci voliči zúčtovat.

Všechno zlé je k něčemu dobré. Pravicové strany v čele s ODS dostanou čas na tolik potřebnou regeneraci. Budou si moci v klidu vyjasnit, co vlastně chtějí, zbaví se konjunkturalistů, kteří nejsou na opoziční lavici zvědaví. Občanští demokraté totiž doposud nikdy nezažili období, kdy by byli úplně bez vlivu na rozhodování v této zemi. I v letech 2002-2006, kdy plnili opoziční roli vůči vládě ve složení ČSSD, KDU-ČSL a Unie svobody, měli většinu krajských hejtmanů a starostů velkých měst. Jenže s každými dalšími krajskými a komunálními volbami ODS vyklízí pozice. To samé platí pro volby senátní. V případě očekávané porážky v příštích sněmovních volbách se promění ve stranu vpravdě opoziční, což je ta nejpříhodnější chvíle pro obrodu.

Případná spolupráce s komunisty na vládní úrovni bude náročným úkolem i pro sociální demokraty. Už dnes lze některá jejich vystoupení jen těžko odlišit od komunistických proslovů. Časem by se mohlo stát, že lidi už mezi nimi nebudou rozlišovat vůbec a ČSSD o své prvenství na levici přijde. Ostatně v krajských volbách mnoho nechybělo (rozdíl tří procentních bodů). Ve sněmovních volbách lze samozřejmě očekávat vyšší volební účast a snad i odpovědnější rozhodování některých voličů, nicméně krajské volby ukázaly ČSSD velký varovný prst.

Hrozící vláda s účastí komunistických ministrů znamená výzvu také pro nekomunistickou nestranickou veřejnost. Oranžovo – rudou koalici bude třeba více hlídat. Jak již bylo řečeno, možnosti tu jsou, rezignace, natožpak emigrace tudíž rozhodně není namístě.

Tomáš Fošum

Jazyk na uzdě

Současná jazyková situace na Ukrajině bourá postmoderní názory na národ a občanskou identitu.

Ukrajina se pozorovatelům zvnějšku ráda zjevuje prostřednictvím křiklavých schémat, která jako by nestrpěla dvojí výklad: země, osudově rozeklaná mezi prozápadní, ukrajinsky cítící část a rusifikovaný východ, je nyní vydána v plen gangsterům, kteří usilují o její suverenitu. Aby bylo jasno: autor tu nehodlá bořit žádná klišé. Rozdělená země je skutečně objektem gangsterů, kteří zchytrale manévrují mezi Ruskem a Evropou a současně se v zájmu udržení pozic bojí obou. Jestliže ovšem k takovým schématům přiřadíme i v červenci přijatý a od srpna uplatňovaný jazykový zákon, který neunikl ani pozornosti Evropy, pochopíme po chvíli, jak zde dualita západ versus východ a vlast versus vlastizrádci kulhá. Neboť v případě Ukrajiny se klade otázka – neběží hranice mezi dvěma světy jinudy, než se myslí? A je vůbec koho zrazovat?

Babylon za dveřmi

Garnitura vzešlá z oranžové revoluce byla „nejukrajínštější“ z vlád postsovětské éry země. Na okamžik se zdálo, že Ukrajina prožívá od roku 1991 své druhé národní obrození a kormidluje ven z ruského stínu. Pokud ničím jiným, vyznačuje se tato epizoda vzepětím vlastenecky orientované historiografie s důrazem na symboliku protisovětského boje někdejšího ukrajinského podzemí, které vyvrcholilo posmrtným jmenováním Stepana Bandery hrdinou Ukrajiny. A byl konec. Nehorázný, parlamentem kvapně protlačený jazykový zákon z pera poslanců Strany regionů současného prezidenta Janukovyče Vadyma Kolesničenka a Serhije Kivalova představuje jakousi vzpouru z opačného břehu: je neméně zhůvěřilý než vlastenecké fanglickářství juščenkovského období, chce být políčkem do tváře prozápadní opozice, na rozdíl od sporných kroků oranžové sestavy je ale také cynický a ke všemu neústavní. Ač ukrajínština zůstává státní řečí, vznikne na místních úrovních řada

■ Socha ukrajinského básníka Tarase Ševčenko ve Lvově

foto: Tomáš Fošum

malých „státních“ jazyků. Stačí, aby se v místě nacházelo 10 % občanů s menšinovou, tedy jinou než ukrajinskou, „rodnou řečí“. Ta je definována jako jazyk, v němž byl jedinec vychováván od raného dětství (pozapomnělo se zde, že miliony Ukrajinců za sovětské éry být vychováni v ukrajínštině nemohly). Tak se 13 z 27 oblastí Ukrajiny stane ruskojazyčnými, aniž by tamní „minorita“ musela ovládat ukrajínštinu jako státní řeč. Jelikož menšinovou není jen ruština, vyvstal kupříkladu úředníkům v okrese Rachov či v Zakarpatské oblasti oříšek naučit se rumunsky, resp. maďarsky. Poprvé je také jako samostatná řeč uznána rusínština, ač byla doposud pokládána za nářečí ukrajínštiny. Zákon místním samosprávám přitom nepřije: ve věci oficiálního jazyka mají poslední slovo vyšší orgány, čímž je celá záležitost otevřena politickým zájmům shora.

Ačkoli se tvůrci zákona odvolávají na *Evropskou chartu regionálních či menšinových jazyků*, lze pochybovat, že takový status náleží jazyku, který předně není regionální, neboť je citelně přítomen ve všech částech země, zásluhou sovětské minulosti má propastný náskok v administrativě, vědě, byznysu, ovládá s převahou tištěné slovo (87 % knižní produkce

a 65 % všech novin) a je Ruskem, kde jsou ukrajínští aktivisté zastrašováni a vražděni, neustále finančně podporován. Nedávné zrušení kvót pro televizní a rozhlasové vysílání, chránících ukrajínštinu, nemohlo již mnoho změnit na tom, že v rozhlasovém vysílání stihl ruský jazyk vytlačit ukrajinské písně za půlnoc. Nyní, v rozporu s článkem 10 ústavy z roku 1996, který jako prostředek mezinárodní komunikace v zemi uvádí výhradně ukrajínštinu, Janukovyčův zákon legitimuje jakýsi jazykový babylon, jenž ovšem nesměřuje ke zmatení jazyků, nýbrž dalšímu oslabení ukrajínštiny jako garanta integrity země. Juščenkovské obrození peskovala Moskva pro jeho údajné nacionalistické výstřelky; ty se však omezovaly na již naznačované symbolické akty a žádným praktickým způsobem nepodněcovaly na Ukrajině jazykový antagonismus. Oranžová etapa se nevyznačovala žádnou aktivitou ve směru ukrajinizace země, uvážíme-li – mezi jiným – že orgány byly tradičně slepé k porušování zákona, jenž ukládá vysokým státním činitelům znalost ukrajínštiny, v důsledku čehož může premiér Mykola Azarov, sám ruské národnosti, nerušeně komunikovat „jakýmsi obskurním jazykem vzdáleně připomínajícím běloruštinu“ – jak kdysi poznamenal publicista Bohumil

Doležal. Do pomyslného vosího hnízda píchal naopak „anacionální“ Janukovyč, když tematizoval ještě před nástupem do úřadu jazykovou otázku, přičemž jeho původní, divoký návrh chtěl ruštinu povýšit na státní jazyk. Komentářem o sobě budiž, že v anketě z roku 2007 se diskriminováno na základě jazyka cítilo půl procenta populace.

Zákon dostatečně zviditelnily pětní pŕtky v parlamentu, jaké nám běžně zprostředkovávají spíše asijské televize. Země zažila nejintenzivnější vlnu protestů ve své historii (20 vystoupení denně). Tato vnějšková dramaticita však zastínila pozadí problému, jaké podle všeho chápou lépe ti, jimž měl zákon vyjít vstříc: Janukovyčovi mezi nimi před nadcházejícími parlamentními volbami vynesl zanedbatelné procento preferencí; zato jeho nejvášnivější odpůrci chtějí vyhodit do vzduchu vlak, který už dávno projel.

Trasa Kyjev–Stockholm

O základních souřadnicích celé věci není sporu. Země má v důsledku své křivolaké historie, disparátního vývoje jednotlivých oblastí způsobeného letitou nadvládou různých státních celků, ale zejména intenzivní sovětizace – rozuměj rusifikace – rozpolcenou identitu, přičemž ruskojazyčný jih a východ jsou solidní mocenskou bází Strany regionů s jejím klanovým profilem, nacionální vlašností a sovětskou mentalitou. Ruštinu jako rodnou řeč uváděla roku 2001 třetina obyvatel Ukrajiny (14 milionů). V ní jsou ovšem etničti Rusové přítomni jen 56 %; ostatní ruskojazyční jsou především mezi Ukrajinci samými (5,5 mil.), Bělorusy, Židy apod. Ze všech Janukovyčovi nakloněných oblastí mají etničti Rusové početní převahu jen na Krymu (58 %). Bylo by přehnané podezírat ukrajinské Rusy ze separatismu – před dvaceti lety se pro nezávislost Ukrajiny vyslovil i zcela rusifikovaný Krym. Většina z nich, podobně jako další ruskojazyční obyvatelé, se identifikuje s Ukrajinou, otevřenou otázkou jen zůstává jakou.

Gordický uzel, v němž se složitě splétá etnicita s lingvistikou, utahují především sami Ukrajinci. „Smím

na Vás mluvit ukrajinsky? Budete mi rozumět?“ zeptal se autora článku jeden známý ukrajinský historik a spustil plynou ruštinou. Bylo to na exkurzi v pololegálním Muzeu sovětské okupace Ukrajiny a dotyčný patřil vedle dalších vlasteneckých (sic) historiků k jeho tvůrcům.

Existují danosti, s nimiž se lze při troše realismu rozumně poměřit: osmimilionová ruská menšina a spády mocného souseda by snad nezviklaly Ukrajinu v základech, kdyby si dvoutřetinová masa občanů dokázala osvojit solidní národní identitu a propůjčit jí výraz v praktickém občanském konání. V zemi, kde dvě třetiny lidí vykazují jako svou rodnou řeč ukrajínštinu, se pokládá za normální, že pouze necelá polovina z nich podle šetření Research & Branding Group, resp. Razumkovova centra hovoří ukrajinsky v práci nebo ve škole. „Takový anomální jev, kdy se Ukrajinci odvrací od rodného, a přitom úředního jazyka, může mít jen jedno vysvětlení – tlak ze strany ruského jazyka ve veřejné sféře a také stereotypy zaviněné tímto tlakem,“ uzavírají autoři průzkumu.

V druhé největší evropské zemi uplatníte znalost její státní řeči zaručeně jen v západní části. Rusové tvoří pouze 13 ze sta Kyjevanů, přesto se v metropoli na ukrajinské oslovení s těžší dočkáte odpovědi v témže jazyce. Pouze na západě také nad bilingvními

Ukrajinci získávají vrch ti čistě ukrajinofonní, zatímco v centrální části země se z dvojazyčných rozhoduje pro ukrajínštinu nakonec jen jedna pětina. Příhoda z muzea navíc charakteristicky dokládá, že ruský lektvar omámil i patrioticky vyhraněné Ukrajince, jací stojí dnes v popředí protestů proti jazykovému zákonu. Takový jazykový transvestismus posouvá téma na pomezí lingvistiky a psychiatrie.

Skutečnost, že ruština ovládla i tu část národa, jež se definuje jako ukrajinsky hovořící, lze připsat hluboce zakořeněnému komplexu méněcennosti. Ukrajínština se spojuje s rustikální zaostalostí, čemuž vycházejí vstříc literární a další umělecké stereotypy, kdežto ruština znamená jakoby prestiž a aristokratiismus. Chatrné historické povědomí průměrných Ukrajinců – umocněné i zmíněnou převahou ruské knižní produkce a horší cenovou dostupností ukrajinských učebnic apod. – jim zřejmě brání nahlédnout, že ukrajinská vesnice, položená v mimořádně úrodném pásmu, se před nástupem bolševismu vyznačovala oproti té ruské tradičně značnou prosperitou, a ostatně i to, že „selský“ původ jazyka není v Evropě žádnou výjimkou, tím méně ostudou. Nemluvě již o etickém aspektu celé věci: jakkoli pateticky to zní, ruština je svázána

pokračování na straně 20

■ Netušíme, zda malířky z lvovského trhu mluví ukrajinsky či rusky, každopádně jim to sluší.
foto: Tomáš Fošum

dokončení ze strany 19

s érou nejničivější okupace, jaké kdy Ukrajina byla vystavena. Její akceptace Ukrajinci v takové míře vypovídá o mentální neschopnosti odpoutat se od této periody, o jakémusi stockholmském syndromu, s nímž oběť vzhlíží ke svému ujařmiteli. Neutěšený vztah vlastní země tak sytí obdiv k mocnému sousedu a jeho imperiálnímu sebevědomí a zabraňuje poznání, že tentýž je hlavním viníkem současné mizérie. Rusko se totiž v postsovětském prostoru nechystá plnit civilizační misi, ale obnovit prostřednictvím rusifikace své někdejší impérium.

Světlo v hlubinách

A přesto panující situace skýtá obrovský potenciál pro změnu, jenž začíná u každého jednotlivce bez ohledu na

jeho sociální status. Příklad Ukrajiny – a v tragické poloze také Běloruska – ukazuje, jak důležité je pro zdárný vývoj země to, co v Evropě pohoršeně nazýváme nacionalismem. Neochvějná věrnost ukrajinštině ve veřejném prostoru se může stát zřetelným symbolem revolty zdola, jakého se homogennějším společenstvem s odlišnou historickou zkušeností nedostává. Nespornou zásluhou Janukovyčovy ekipy je to, že svou jazykovou politikou krásně definovala odcizení mezi politikou oligarchů a zbytkem společnosti. Vztah k ukrajinizaci se tím stává lakmusovým testem důvěryhodnosti té které garnitury, její ochoty k odluce od totalitní éry moskevského samoděržaví, aniž by musel vyhrotit mezietnické vztahy. Budoucnost Ukrajiny totiž nakonec neleží v rukou osmi milionů tamních Rusů, ale 37 milionů Ukrajinců.

David Svoboda, historik
Ústav pro studium totalitních režimů

Církevní restituce – Češi jsou poslední v Evropě

Boj o církevní restituce otevřel mimo jiné debaty o církvích jako takových. Je „ateistické“ Česko připraveno zabývat se veřejně otázkami spojenými s náboženstvím? Mnohým z nás se mohlo donedávna zdát, že přítomnost církví v Česku je pouze jakýmsi latentním jevem, a na

■ Osud církevních restitucí je ve hvězdách. Co v nich vyčetl anděl na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou? foto: Tomáš Dušek

tento fakt jsme si pohodlně zvykli. Církev se však najednou přesunuly do středu pozornosti, a aniž by to možná samy chtěly, staly se jedním z hlavních témat politické sezóny. Díky boji o zákon řešící majetkové vyrovnání církví se také ukázalo, jak hbitě se dá téma využít pro předvolební kampaň, či jak jsou v nás stereotypy o náboženství z komunistických učebnic stále pevně vryty.

Na adresu religiozity v české kotlině je nutno poznamenat, že je, řekněme, svérázná. K náboženskému vyznání se při posledním sčítání lidu z roku 2011 otevřeně přiznalo necelých 21% obyvatel (méně než 14% ke konkrétním církvím). Přes 34% explicitně uvedlo, že se cítí být „bez náboženské víry“ a 45% si informaci týkající se osobního vyznání nechalo pro sebe. To, co do kvantity. K českému způsobu uchopení víry se například vyjadřuje sociolog Zdeněk R. Nešpor. Na základě své studie uvádí, že téměř celá třetina obyvatel, vnímajících sama sebe coby křesťany, je přesvědčena o legitimitě úvah o reinkarnaci. Také nesmíme opomenout Halikovy takzvané „něcisty“, nebo-li ty, kteří v něco věří, ale nedokáží, nebo nechťejí specifikovat v co. Toto je však dlouhodobý trend a ilustruje náboženskou situaci v Česku jako takovou.

Socialistické retro

Co však přinesl boj za Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi nového do veřejného diskursu? Tak například se zrodil fenomén předvolebních billboardů v proticírkevním ladění, kterými nás častuje podél silnic ČSSD. Již teď můžeme směle konstatovat, že se jedná zatím o nejvýraznější využití, lépe řečeno zneužití, náboženského tématu pro předvolební kampaň od roku 89. Z politických debat se k nám řine spousta úvah o vztahu státu a církve, některé dokonce v retro stylu socialistického materialismu. Podle jeho vyznavačů je jediným smyslem církve získávání majetku, jemuž podmiňuje i věci víry. Sekularismus rovná se boji pokrokové světské moci proti záškodnickému snažení reakčních církevních kruhů. Tato perspektiva pak hází náboženství

na hromadu ekonomicky a politicky motivovaných ideologií. Občas jsme svědky plytkého dějinného exkurzu, mapujícího temnou historii katolické církve, prezentovaného za účelem zpochybnění vlastnického práva římských katolíků na konfiskovaný majetek.

Co však toto dění kolem procesu majetkového narovnání může přinést církvím, krom šance získat zpět, co jim bylo ukradeno? Chtě nechtě se musí pokusit o veřejnou obhajobu požadavku na vrácení komunisty ukradeného majetku. Paradoxně tak může nastat období větší otevřenosti církví vůči širší veřejnosti. Dost možná právě na takový impulz řada lidí čeká, máme tu stále oněch 45% nábožensky nepřiznaných obyvatel ČR. Restituce také vedly k bližší spolupráci mezi církvemi navzájem. Ty se dostaly totiž do situace, kdy musí, jak se říká, táhnout za jeden provaz. A že se jim to daří, dokládá i akt katolické církve, jež se vzdala dvaceti procent finanční náhrady ve prospěch náboženských subjektů oficiálně uznaných státem až po roce 1989 (Apoštolská církev, Luterská evangelická církev augsburského vyznání aj.).

Jak jsou na tom jinde

A jak si vlastně stojí Česko s restitucemi v kontextu ostatních postkomunistických zemí? Pobaltské státy například majetek církvím již navrátily. Zejména v Lotyšsku a Estonsku narovnání proběhlo už v 90. letech. Polská vláda přijala zákon o církevních restitucích už v roce 1989 a zřídila při ministerstvu vnitra 5 komisí, které dohlížejí na návrat majetku (komise pro církev katolickou, pro pravoslavnou a pro evangelickou církev augsburského vyznání, pro židovské obce a pro ostatní náboženské společnosti). Maďarsko v roce 1991 přijalo zákon o navrácení několika tisíců budov, jež byly definovány jako nezbytné pro pastorační, charitativní, vzdělávací a sociální činnost dvanácti majoritních církví. Zákon se vztahuje k majetku zabavenému po 1. lednu

Výše finanční náhrady pro jednotlivou dotčenou církev a náboženskou společnost činí:

Apoštolská církev	1 056 336 374 Kč
Bratrská jednota baptistů	227 862 069 Kč
Církev adventistů sedmého dne	520 827 586 Kč
Církev bratrská	761 051 303 Kč
Církev československá husitská	3 085 312 000 Kč
Církev řeckokatolická	298 933 257 Kč
Církev římskokatolická	47 200 000 000 Kč
Českoobraská církev evangelická	2 266 593 186 Kč
Evangelická církev augsburského vyznání	118 506 407 Kč
Evangelická církev metodistická	367 634 208 Kč
Federace židovských obcí	272 064 153 Kč
Jednota bratrská	601 707 065 Kč
Luterská evangelická církev a. v.	113 828 334 Kč
Náboženská společnost českých unitářů	35 999 847 Kč
Pravoslavná církev v českých zemích	1 146 511 242 Kč
Slezská církev evangel. augsburského vyznání	654 093 059 Kč
Starokatolická církev	272 739 910 Kč

Návrh zákona počítá s navrácením téměř poloviny majetku v hodnotě zhruba 75 miliard korun, který církve a náboženské skupiny prokazatelně vlastnily po 25. únoru 1945. Zbytek obdrží formou finanční kompenzace ve výši asi 59 miliard, ta by měla být vyplácena po dobu třiceti let (ve výši cca 2 miliardy ročně) a měla by zohledňovat inflaci. Na druhou stranu stát ale přestane zajišťovat platy duchovních, což ročně činí 1,4 miliardy rozdělované mezi 17 církví, a to postupně v následujících sedmnácti letech.

1946. Dále přijalo zákon o daňových asignacích a v roce 1997 směly církve nárokovat finanční kompenzaci za majetek, který jim nemohl být vydán. Slovensko pak v roce 1993 přijalo zákon o obecním majetku zabaveném ostatním církvím a náboženským skupinám, které dostaly několikrát možnost zažádat o jeho navrácení. Nápravu však zpomaloval nedostatek prostředků potřebných na finanční kompenzace. Ve „východním“ Německu k rozsáhlému vyvlastnění církevního majetku nedošlo, tudíž se po roce 1989 tato problematika neřešila. Několik málo budov a pozemků, jež byly odebrány, se ještě během komunistického režimu podařilo získat zpět fyzicky či kompenzacemi.

V Chorvatsku na základě dohody s Vatikánem, která byla uzavřena roku 1998, se stát zavázal k navrácení

či finanční kompenzaci majetku katolické církve zabaveného po roce 1945. Ovšem jak katolická, tak i pravoslavná církev stále čekají na navrácení části svého bývalého vlastnictví. V případě Slovinska však majetkové narovnání doposud nebylo dokončeno. O kompletním vypořádání můžeme mluvit pouze v souvislosti s židovskou obcí, ta však čítá jen necelých 200 členů a nárokovaného majetku nebylo mnoho. Bulharsko jako jedna z prvních východoevropských zemí přijalo zákon o restitucích. Navzdory tomu zde nebyly požadavky církví o navrácení zabaveného majetku plně vyslyšeny.

Rumunsko bylo poslední zemí, jež po pádu Železné opony přijala zákon

pokračování na straně 22

dokončení ze strany 21

o restitucích vůbec. Velmi zdoluhavé je také majetkové vyrovnávání se s náboženskými subjekty. Samotný proces brzdí i fakt, že není dostatečný přístup k archiváliím, které by přímo dokazovaly oprávněnost nároku, respektive potvrdily vlastnictví majetku před konfiskací. Na Ukrajině pak Státní výbor pro náboženské otázky zajistil, že většina majetku byla navráćena. Na státu bylo ovšem možné nárokovat pouze budovy

a předměty nezbytné pro náboženské uctívání. Většina putovala zpět ukrajinské pravoslavné církvi a řecko-katolické církvi. Rusko hned v první dekádě po rozpadu Sovětského svazu odevzdalo církvim zhruba 3500 objektů a na 15 tisíc náboženských předmětů, jakými jsou například pravoslavné ikony a židovské tóry. Část artefaktů si však stát ponechává ve svých muzejních sbírkách.

Weberovský ideální typ mezi zmíněnými příklady z bývalého

východního bloku pravděpodobně nenajdeme, ale určitě je dobré pohlédnout na problematiku ze širší perspektivy. Faktem zůstává, že naprostá většina postkomunistických evropských států již přijala právní úpravu počítající alespoň s částečnou restitucí, byť se řada zemí potýkala a stále potýká s obtížemi s vydáváním majetku či vyplacení kompenzací. V tomto ohledu je tak Česká republika patrně posledním státem v pořadí.

Kateřina Hamplová

„Pussy“ pro Kirilla aneb usmíření ve Varšavě

Srpen 2012 - dvě tváře Kirilla I.

Až budou v Polsku tvořit seznam nejdůležitějších událostí roku 2012, na čelném místě se bezpochyby objeví podpis společného prohlášení předsedy polské biskupské konference Józefa Michalika a moskevského patriarchy Kirilla I., ke kterému došlo 17. srpna ve Varšavě. Ve stejný den byly v Moskvě odsouzeny ke dvěma letům vězení tři členky hudební skupiny Pussy Riot kvůli své únorové „punkové

modlitbě“ v Chrámu Krista Spasitele, během níž hodlaly tepat spolupráci patriarchy Kirilla s režimem Vladimíra Putina. Fakticky to v chrámu nestihly, neboť byly rychle vyvedeny, tudíž vše dokonaly až prostřednictvím videoklipu zavěšeného na internetu. Pravoslavná církev se za dívky přimluví alibisticky až po vynesení rozsudku. Sám patriarcha přešel celý soudní proces mlčením.

Stín drakonického trestu pro tři výtržnice visel nad historickou patriarchovou návštěvou v Polsku. Navíc zdejší média představovala další sporné momenty v životopise současného vůdce ruské pravoslavné církve, mezi něž kromě blízkosti k Vladimíru Putinovi patřila údajná spolupráce s KGB. Pro řadu Poláků jedna z klíčových otázek zněla: Máme se usmířovat s člověkem, jehož osobnost vzbuzuje tolik otazníků a který není schopen požádat o milost pro své svérázné kritičky? Nepatří snad ke křesťanství schopnost odpouštět?

Během samotné návštěvy Kirill sklízel spíše kladné ohlasy. K sympatickým gestům patřilo uctění památky komunistickým režimem zavražděného kněze Jerzyho Popiełuszka. Ruský patriarcha navzdory pověsti agenta KGB ve svých vystoupeních odkazoval na špatnost totalitních režimů, ať již nacistického nebo komunistického ražení. V duchu usmíření pak zdůrazňoval, co obě církve a potažmo Poláky a Rusy spojuje. Prohlásil navíc, že přicestoval na Západ, čímž se symbolicky odstříhl od ruské imperiální tradice, která řadila Polsko do sféry svého vlivu.

Interpretace textu společného prohlášení

Různých interpretací se dostalo samotnému textu prohlášení adresovaného polskému a ruskému národu. Někteří tuto výzvu k usmíření srovnávali se slavným dopisem polských biskupů jejich německým protějškům z roku 1965, v němž se objevila slova „odpouštíme a prosíme

■ Mise Kirilla I. v polských médiích rozhodně nezapadla.

foto: Tomáš Fošum

o odpuštění“. Podobně silná formulace sice v prohlášení katolických a pravoslavných představitelů nezazněla, nicméně s výslovným odkazem na modlitbu Otče Náš se v prohlášení o odpuštění vin hovoří. Bývalý polský ministr zahraničí Adam Daniel Rotfeld na adresu pochybovačů o podobnosti obou apelů ironicky poznamenal, že by rád poznal někoho moudrého, kdo by mu vysvětlil rozdíl mezi výzvou polských biskupů z roku 1965 a pasáží z Otčenáše „odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme našim viníkům“.

Polské liberální kruhy se vymezovaly vůči té části prohlášení, která vyzdvihla společné hodnoty a kritizovala některé projevy postupující sekularizace, jmenovitě pak interrupce, eutanázii, manželské svazky homosexuálů a konzumní způsob života. Někteří proticírkevně založení publicisté to vykládali jako spojení dvou zkonstatovaných institucí proti modernímu světu. Otázkou je, zda mohlo zaznít něco jiného v prohlášení křesťanů, kteří v souladu se svým učením vyzývají k ochraně lidského života od početí po přirozenou smrt a za základ společnosti považují rodinu coby svazek muže a ženy mající děti. Výtky, že se jedná o útočné prohlášení zaměřené na „nevěřící“, lze vyvrátit poukázáním na odstavec, v němž se k dialogu vyzývají všichni (i ateisté jsou zde výslovně jmenováni), kteří stojí o obnovení vzájemné důvěry, sblížení lidí a mírovou budoucnost.

V prohlášení jsou zmíněny časté projevy nepřátelství vůči Kristovi a snahy vyloučit církev z veřejného života. Tady si musíme uvědomit, že v Polsku je působení katolické církve na politickou scénu velkým tématem. Světonázorové otázky typu registrovaného partnerství či umělého oplodnění se na politické scéně řeší takřka každý den. Existují zde strany v čele s Právem a spravedlností Jarosława Kaczyńskiego, které se pokládají za správce křesťanských hodnot, jež považují za nedílnou součást identity polského národa. Silná konzervativní frakce však působí i ve

■ „Odpouštíme a prosíme o odpuštění“. Slavnou výzvu z roku 1965 zpřítomňuje pomník v polské Vratislavi. foto: Tomáš Fošum

vládní Občanské platformě, která líčí jinak spíše na liberální voliče.

Boj o postavení církve v Polsku

Katolická církev má silnou pozici i na mediální scéně, čehož symbolem je Radio Maryja řízené redemptoristou Tadeuszem Rydzykem. Otec Rydzyk platí za kontroverzní postavu, která mimo jiné dává nevyžádaná rozhršení politickým špičkám. Nedávno se například pozastavil nad tím, že prezident Bronisław Komorowski chodí veřejně (sic!) k svatému přijímání, když podporuje metodu umělého oplodnění „in vitro“ a interrupce. Problém je v tom, že interrupce ani „in vitro“ prezident nikdy nepodporoval. Na případ upozornil v *Gazetě Wyborcza* i u nás známý dominikán Tomasz Dostatni, jenž se prezidenta zastal. Polská církev nezní tedy pouze hlasem otce Rydzyka.

Nicméně o tom, jaký vliv má Rydzyk na řady polských voličů, svědčí informace médií, že se o jeho přízeň uchází jak Jarosław Kaczyński, tak jeho bývalý spojenec a dnešní konkurent v konzervativním táboře Zbigniew Ziobro. Ten patří k zakladatelům zatím nepřilíhající strany Solidarní Polsko, v jejímž interním materiálu (upozornil na něj týdeník *Wprost*) se za jedno

z hlavních rizik pro budoucnost strany označuje ztráta Rydzykovy podpory. Z výše uvedeného vyplývá, že spor o (ne)vytlačování církve z veřejného života nemá v Polsku triviální řešení, přičemž z vlivu některých katolických představitelů na politiku jsou nešťastní i mnozí věřící.

Na druhou stranu se nelze divit jistým obavám církevních hodnostářů před nepřátelskými útoky vůči křesťanům. Zde se vracíme k případu *Pussy Riot*. Asi málokoho z vyznavačů liberální demokracie by napadlo požadovat za jejich čin vězení. Pochopitelný je i jejich protest proti příchyllosti Kirilla I. k autoritářskému vládci Putinovi, jehož podpořil před březnovými prezidentskými volbami. Ovšem metoda a místo jejich protestu jsou zarážející. Šlo opravdu o upřímně míněný protest nebo jen spíše o snahu šokovat za každou cenu? Rozpaky dovršilo nesmyslné vystoupení „striptérské“ ukrajinské skupiny *Femen*, jejíž představitelka podřízla motorovou pilou kříž, prý na protest proti odsouzení členek *Pussy Riot*. V polských médiích se mimo jiné vyskytly úvahy

pokračování na straně 24

dokončení ze strany 23

křesťanských publicistů, coby polští podporovatelé ruské trojky řekli tomu, kdyby podobná punková formace vystoupila před obrazem Černé Matky Boží v Čenstochové nebo v nějaké synagoze.

Církevní nepochitická politika?

V polských médiích se vedla diskuse, zda lze snahu o usmíření mezi polskou katolickou církví a ruským pravoslavím označit za politickou

rozdělí politickou scénu. Tábor Jaroslawa Kaczyńskiego v zajetí spiklenecké teorie naznačuje, že se nejednalo o nehodu, nýbrž o atentát, v němž měla prsty kromě ruské strany i polská vláda. Činí tak bez sebemenšího důkazu. Ne že by se ruská strana nechovala divně, když odmítá Polákům vydat trosky havarovaného letadla. Nicméně spíše než snahu skrýt důkazy o atentátu za tím člověk cítí tradiční ruskou potřebu zamaskovat vlastní selhání (viz několikadenní mlčení po havárii v Černobyli), ke

pravoslavnému usmířování. Jak vysvětlit svým příznivcům, že katolická církev, k níž se konzervativci hlásí, uzavírá dohodu s ruskou stranou, která má údajně na rukou krev obětí smolenského neštěstí? Příznačné bylo, že Jarosław Kaczyński se k podpisu prohlášení osobně vůbec nevyjádřil. Podle některých analytiků by rozkol s katolickými vrcholnými představiteli mohl znamenat začátek jeho definitivního pádu.

Historická událost, na kterou se může zapomenout

I s ohledem na existenci jakéhosi „smolenského náboženství“ lze jakoukoli snahu o snížení dlouhodobého rusko-polského napětí jen přivítat. I proto mnoho polských komentátorů hodnotilo výzvu církevních předáků k usmíření jako krok správným směrem, a to i z pohledu nevěřících. I kdyby byl Kirill I. zaúkolován prezidentem Putinem, nic se nemění na tom, že se jednalo o ruské vstřícné gesto. A to nejen z ohledu na vztahy obou zemí, ale i z perspektivy zlepšování vztahů západního a východního křesťanství.

Moskevský patriarcha má ke katolické církvi údajně o hodně blíže než jeho předchůdce Alexij II., který odmítal pozvat papeže Jana Pavla II. do Ruska a kritizoval jej za cestu na „pravoslavnou“ Ukrajinu. Nyní se spekuluje, že by podpis na varšavském královském zámku mohl být předehrou k setkání pravoslavného předáka se současnou hlavou katolické církve Benediktem XVI. Zda k této historické události dojde, ukáže až budoucnost. Ostatně ta nám odhalí i to, zda bylo historickou událostí ono společné prohlášení polských katolíků a ruského pravoslaví. Pokud by za ním nenásledovaly další kroky vedoucí ke snížení polsko-ruského napětí, brzy se na něj zapomene.

Tomáš Fošum

■ „Polsko, probud' se“, vyzývá lid smolenský před Prezidentským palácem ve Varšavě

foto: Tomáš Fošum

událost. Většina komentátorů se přiklání ke kladné odpovědi. Poukazovali přitom i na „jednotu trůnu a oltáře“ na Rusi, přičemž pochybovali, že by se moskevský patriarcha odhodlal k podobnému kroku bez souhlasu Kremlu.

Vztah k Rusku zůstává na polském politickém jevišti klíčovou záležitostí, k čemuž bezpochyby přispěla i tragická nehoda polského letadla ve Smolensku v dubnu 2010. Ve chvíli bezprostředního smutku nad smrtí významných polských představitelů v čele s prezidentem Lechem Kaczyńským asi nikdo netušil, jak téma letecké katastrofy

kterému možná částečně došlo na smolenském letišti. Proč by si ale měli Vladimir Putin a Donald Tusk přát smrt Lecha Kaczyńskiego, zůstává záhadou.

V předvečer podepsání společného prohlášení polskou politickou reprezentaci překvapil arcibiskup Józef Michalik, když se distancoval od smolenského třeštění a obviňování údajných pachatelů bez důkazů. Do té doby totiž platil šéf polských biskupů za stoupence teorie atentátu. Jeho distanc jen prohloubil zmatení v konzervativním táboře, jak přistupovat ke katolicko-

Evropský institut odkazu šoa

- dědictví českého předsednictví EU

Když v červnu 2009 skončilo ne zcela vydařené české předsednictví EU, použila úřednická vláda Jana Fischera konferenci „Holocaust Era Assets“, která se konala 26. - 30. června, k tomu, aby během posledního předsednického dne k problematickému půlroku dodal pozitivní perličku, něco mezinárodně viditelného. Fischer se přihlásil k tzv. Terezínské deklaraci a vyhlásil založení Evropského institutu odkazu šoa (ESLI). K těm, kteří tehdy tuto ideu prosadili, patřil i Alexandr Vondra. Základní finanční podpora této nevládní organizace je poskytována z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí, doplňována dnes grantem Spojených států amerických a v přípravě jsou další grantové žádosti a rýsuje se i grant státu Izrael.

Na začátku existence tohoto institutu byla představa o jeho činnosti mlhavá. Panoval však odůvodněný pocit, že Evropa a svět pojednává osud obětí druhé světové války, jejich majetku, migrace a nedostatečného zabezpečení jejich stáří poněkud macešsky. Přitom se odhaduje, že těchto přeživších je stále ještě na půl miliónu.

Nejen židovské oběti

Toto sdělení potřebuje ještě tři podpůrné argumenty, proč je práce v této oblasti klíčová: Oběti druhé světové války většinou ztratily podstatnou část rodinného zázemí, které by jim mohlo poskytnout dostatečnou péči. Lidskoprávní situace je rovněž po roce 1989 v procesu změn, které nejsou všude dostatečné. Demokratizace, evropská integrace a posilování transatlantických vztahů má své okrajové oblasti a právě tam, kde to s demokracií a uznáváním komplexu lidských práv není úplně v pořádku, jsou na tom přeživší oběti 2. světové války a jejich sociální a majetkové otázky ne tak, jak by to mělo být. Navíc druh péče, kterou tyto lidé potřebují, je naprosto specifický

■ Jednu z nejzachovalejších středoevropských židovských čtvrtí najdeme v Krakově. Žel, drtivá většina Židů zmizela z krakovské Kazimierze v důsledku nacistického teroru.

foto: Tomáš Fošum

a liší se od toho, co potřebují staří lidé, jejichž život a sociální sítě nebyly do té míry zatíženy tragickými událostmi.

Počet těchto lidí klesá a tato oblast sice má jisté lobující struktury, ale ne takové, které by se staraly o celé spektrum obětí 2. světové války a celého spektra problémů, se kterými jsou konfrontováni. Příkladně jsou pojednány oběti židovské. V oblasti konvertitů ke křesťanským náboženstvím už situace tak dobrá není. A pro nuceně nasazené, násilně do nucených prací nahanané oběti, pro Sinty a Romy stále ještě podpůrná struktura má své deficity. Přenos dobré praxe z jedné oblasti do oblastí dalších je jistě jednou z hlavních starostí ESLI.

Terezínská deklarace a texty z konference „Holocaust Era Assets“, objemný konvolut projevů a pracov-

ních zpráv, mají v tomto kontextu zvláštní funkci. Vytvářejí totiž apelativní atmosféru mezi dnes již 47 státy, které Terezínskou deklaraci podepsaly. Pro některé státy je pojednání současné hospodářské krize zdánlivě důležitější, než „vydávání peněz“ za přestárlé spoluobčany. Ale společné mezinárodní standardy (v žargonu těchto otázek se tyto standardy orientují podle tzv. „best practices“) a kontrola srovnáním s těmi ostatními, to vše odsouvá hrátky s vnitrostátně nastavenými mechanismy stranou a posouvá oběti do centra pozornosti.

ESLI zdědil tuto složitou situaci. Bylo nutné vypracovat linii vlastní činnosti, ale také urovnat vztahy s Mezinárodní platformou pro potírání rasismu a antisemitismu

pokračování na straně 26

dokončení ze strany 25

(ITF), založenou 1998 a mající dnes 31 členských států. Vztahy s ITF byly totiž z počátku ovlivněny obavami ze zdvojování činnosti, což by samozřejmě nebylo logické. Silné tlaky z různých směrů vedly koncem roku 2010 k náhlé rezignaci zakládajícího ředitele Lukáše Přibyla. Autor tohoto příspěvku byl pak vybrán počátkem roku 2011 a začal svou činnost v dubnu. S pomocí dynamického týmu ústav dnes pracuje na několika projektech a svou činnost představuje svojí webovou prezentací, která také slouží jako mezinárodní informační platforma. S reprezentanty ITF došlo ke shodě, že obě velmi různé instituce mají své komplementární funkce a mají se doplňovat.

Práce hodně, čas běží

Struktura činnosti ESLI je daná podněty z Tereziánské deklarace. S podporou USA je institut dnes ve stádiu intenzivní přípravy konference, která vychází ze zmíněného mezinárodního setkání „Holocaust Era Assets“ v roce 2009. V listopadu 2012 se sejdou reprezentanti zemí, které se řídí principy Tereziánské

deklarace. Do té doby mají země a některé organizace dodat přehled o stavu restitucí, zákonodárství, které se restitucím věnuje, a dalších záměrů. ESLI na internetu tyto zprávy sbírá pod značkou „Zelená kniha“, což je jakási zápůjčka evropské terminologie. Dojde tak k nastartování procesu reflexe a podpory dalšího vývoje. Zdá se, že proces restitucí ještě zdaleka není uzavřen a státy s různým historickým a právním vývojem jsou nejen v různých stádiích tohoto vývoje, ale také různě daleko od kompletní realizace spravedlivého řešení.

Paralelně ESLI spolu s partnery připravuje mezinárodní iniciativu ke koordinaci sociálních a zdravotních mechanismů péče o přeživší. Není to veselá debata poukazovat stále na vysoký věk těch, o které jde, a na to, jaké deficity stále ještě v různých státech v péči o ně existují. Úmyslem tohoto procesu je vytvořit podobný komplex standardních odpovědí na to, co tito lidé potřebují, a srovnáním situace v různých státech vytvořit tzv. „peer pressure“, tedy atmosféru soutěže o nejlepší řešení. Přípravné kroky se odehrály v minulých měsících, kdy pod autorským vedením Dariny Sedláčkové (Živá

paměť) vznikl komplexní přehled regulace těchto otázek v České republice. S nastartováním tohoto procesu na mezinárodní úrovni se počítá koncem roku 2012 a principy by měly být projednány na konferenci v Bruselu v roce 2013.

Letos se v kooperaci s řadou partnerů, především pak s „Koordinierungsstelle“, německou koordinací institucí, která sídlí v Magdeburgu a dohledává umění zcizené během období nacistické vlády v Německu a okupovaných zemích, podařilo uspořádat seminář o tzv. provenienčním výzkumu („Provenance Research Training Program“). Účastníci z celého světa srovnávali své zkušenosti se stopováním ukradených uměleckých předmětů, seznamovali se s databázemi, které jim mohou pomoci, a diskutovali o deficitech současné komunikace. Další kapitolou této aktivity bude v příštím roce seminář v Záhřebu, se specifickým pohledem na region západního Balkánu.

Symbyly historické paměti

Klíčová pro zprostředkování historického povědomí o tragických periodách historie jsou místa, kde se vše odehrávalo. Stav památníků názorně předvádí, jak se které společnosti o tuto materializovanou paměť stará. Pohled na památníky z období nacismu a okupací je složitý. Dnes jsou některé památníky v zemích, které byly obětí války. Podpora péče o tyto objekty, které jsou klíčové pro pedagogickou činnost, je z velké části etickou povinností Německa, ale není tomu tak vždy. Německo mělo i spojence a v některých zemích, například u nás v Protektorátu kolaboranty. Pocit zodpovědnosti by měl být širší. Společné zásady a principy prezentace této „materializované paměti“ jsou záležitostí celokontinentální, evropskou. A zachování této paměti začíná penězi. Spolu s Institucí „NS-Beratung“ v Kolíně n. R. vznikla studie o finančních potřebách těchto památníků, které umožní udržení takového stavu, aby se příštím generacím dala tragická minulost zprostředkovat. V současné době se

■ Židovský hřbitov u synagogy Remuh v Krakově. Synagoga nese název po významném krakovském židovském mysliteli. foto: Tomáš Fošum

připravuje prezentace této studie a vytvářejí se kontakty na úrovni Evropské unie, která by měla být platformou podporující v celé šíři péči o památníky.

Terezín není jen jménem, které je v nadpisu dokumentu, který činnost ESLI definuje. Terezín je i reálné místo, město, které musí reflektovat svou historii jak nacistického vězení v Malé pevnosti, tak tzv. Ghetta ve městě. V současné době je teprve část města patřičně rekonstruována. ESLI sleduje rekonstrukci jedné z kasárenských budov a bude mít – vedle prezence v Praze – malou kancelář i v tomto místě, které se stále více stává точnou mezinárodních debat a pedagogické činnosti zabývající se Holocaustem a ostatními oběťmi 2. světové války.

Takto rozsáhlou činnost by samozřejmě ESLI nemohl realizovat s týmem 4 lidí, jakkoli jsou všichni svým tématům oddáni. Ke kapacitě institutu jako

takového přistupuje zázemí dobrovolně přispívajících odborníků a odborníků. Šedesátičlenný Poradní sbor se věnuje (bez nároku na finanční ohodnocení) v pěti skupinách debatám o svých jednotlivých oborech. Server ESLI má pro ně pět intranetových platform, na kterých se – zatím s různou intenzitou – vedou debaty o tom, jak posunout úroveň debaty dále. Správní rada má své poradce, poradce má i ředitel. Institut podporuje místopředseda Mezinárodního osvětimského výboru Felix Kolmer a předsedou Správní rady byl vězeň několika koncentračních táborů a později exilový aktivista a nakladatel Tomáš Kosta. Partneri v různých institucích podporují činnost institutu a dnes ESLI vypadá jako instituce, jejíž činnost se rozvíjí.

Jaroslav Šonka

ředitel Evropského institutu odkazu šoa
www.shoahlegacy.org

Masaryk, ne Kramář. Česko musí umět myslet globálně

V červenci se na konferenci v Senátu představil Aspen Prague Institute, který je středoevropskou pobočkou známého amerického think-tanku. V bývalých komunistických státech má Aspen kancelář ještě v Bukurešti. Vydává čtvrtletník Aspen Review Central Europe, který stojí za to číst a sledovat. Samozřejmě, doufáme, že stejně jako Demokratický střed...

Vznik Aspenu je výsledkem několikaletých snah lidí, kteří chtějí Česko více propojit se světem a vnímají globální problémy i to, že jim Česko neuteče. Na druhou stranu, pokud se člověk nezajímá o politiku nebo střední Evropu, pravděpodobně jeho vznik ani nezaznamenal. Proč tedy tak vášnivá a nenávislná reakce z pera jednoho českého novináře?

Cituji Adama B. Bartoše: „Lóžoví bratři si v Praze otevřeli další rejdiště. Přivítejme třiatřicátý (nebo kolikátý vlastně?) pravdoláskařský neokonzervativní mozkový trust, který sice tvrdí, jak je nestranický, nezávislý a neideologický, ale spíše by mu slušelo přívěskové zahraniční agent.“ Aspen má také být továrnou na národní odrodilce, globalistické

kariéristy, šedivé myši sorošovských upocených neziskovek nebo manažery nadnárodních korporací.

Prošel by Masaryk sitem?

Když čtu Bartošovo hodnocení Aspenu, napadá mě, jestli nepasuje také na Tomáše G. Masaryka. Matka Němka, otec nevyhraněný, americká manželka, Čech spíše volbou než „rasou a krví“. Byl to také „přivandrovalec z Vídně“, ničitel národních rukopisných mýtů a obhájce tuláka Hilsnera, jímž sám jako osobou pohrdal. Hájl ho jen proto, že hon na něho odporoval pravdě a rozumu. Masaryka nazývali rovněž zrádcem, kterého platí bůhví kdo, protinárodním intelektuálem, tvůrcem hradní lóže atd. Jen tak mimochodem díky němu vzniklo Československo, vyvrcholení českých národních snah z 19. století.

Adam B. Bartoš je šéfredaktor portálu Freeglobe. Řídí se mottem Bůh, vlast a rodina. Styl psaní ale naznačuje, že Otec i Syn spíše vypadávají a Duch svatý nevane. O jeho rodině nic nevím, takže zbývá vlast – v jeho pojetí zbožštění lidského společenství ve jméno hesla prvorepublikového

Národního sjednocení „Nic než národ“. Pan Bartoš navazuje v českém prostředí na přispěvatele Árijského boje, kteří se velice dobře „osvědčili“ během protektorátu. Pokud jsou stát a společnost silné, pohybují se tyto lidé na jejím okraji. Přesto má smysl věnovat jim trochu pozornosti, protože nás mohou ve jménu boje proti „postupné ztrátě svobody ve 21. století“ o tuto základní lidskou hodnotu připravit.

Je správné mít ve veřejném prostoru zajímavé „šilence“. Je to koření, které oživuje, nabourává jednoduché stereotypy a nutí člověka přemýšlet nebo se rozčilovat. Vnímání podobných problémů a kladení si podobných otázek, ale ještě neznamená, že jsem s někým na stejné lodi. Mluví-li dva „pravičáci“ o hrozbách globalizace nebo krizi národní identity, nemusí z toho pro oba nutně vypadnout Nový světový řád. A čtenáři románů Umberta Eca již vědí, že nejdůležitější věci se stejně dojednávají v Praze, v mlhavých nocích a na hřbitovech.

Už to tady jednou bylo

Je nebezpečné řídit se výhradně pravidlem, že nepřítel mého nepřítele je mým přítelem. Zatímco sociální demokraté mají povinnost chránit se před komunisty (a neříkám, že se

pokračování na straně 28

dokončení ze strany 27

jim to daří), měli by se konzervativci a liberálové bránit styku s lidmi jako Adam B. Bartoš, kteří o sobě tak rádi mluví jako o autentických konzervativcích nebo obráncích svobody. Nemusí nutně přecházet na druhý chodník, když je uvidí, nesmí jim ale dávat legitimitu – například tím, že jako český prezident budu jejich „pravdoláskarské seznamy“ komentovat jako geniální. Konzervativní ani národní ráj se tak nevybuduje. A svoboda při takovém styku spíše nařiká.

Vrchní fyzik Hlavního města Prahy Otakar Urbánek napsal v prosinci 1935 v dopise Karlu Kramářovi, kterého i nadále uznával: „Nepůjdu do podrobností, ale prohlašuji, že ač jsem poctivým demokratem, nikdy nebudu hovět davům vedeným demagogy, kteří se domnívají, že lze věčně davy vést, a kteří zavádějí v Národní demokracii diktáty, které lze těžko žádat od lidí inteligentních a vyrostlých ve sféře slušných lidí... Mohu dělat kompromisy v demokracii, ale nemohu dělat kompromisy s lidmi, kteří mohou vrhnout špatné světlo na celý můj život a práci.“

Urbánek reagoval na mlhovinu vztahů mezi Národní demokracií a shlukem fašistických skupin, jejichž existenci tato strana od 20. let podporovala a snažila se jich využít pro své vlastní politické cíle. Nebezpečně, neúspěšně, hloupě. Hrátky s lidmi, jako byl Radola Gajda nebo politický dobrodruh Jiří Stříbrný, stranu natrvalo poškodily. Národní demokracie, která stála u počátku existence Československa, a mezi jejímiž členy byla i elita českého národa, postupně přispívala k bulvarizaci politiky, přenášení politického boje na ulici a bránila možnosti kompromisu českých demokratických stran.

Vše se dělo ve jménu národa, boje proti liberálům, marxistům, Hradu, Benešovi, židům a kdoví komu ještě. A také kvůli neústupnosti a zapouzdřenosti Karla Kramáře, který si nechtěl připustit, že se stává ikonou, již různí lidé využívají pro své různorodé cíle. Když Kramář slyšel, kolik jeho strana dostala hlasů ve volbách 1935, chvíli mlčel a pak prohlásil: „Ten národ, to je bída“. Smutný osud zajímavého muže, který zemřel v roce 1937, stejně jako jeho hlavní rival Masaryk.

Problém svobody

Pro českou budoucnost je lepší, pokud zvítězí duch Masaryka, nikoli Kramáře. Každý je zajímavou postavou našich dějin, se svými chybami a omyly. Ani jeden „nežil“ z politiky, Kramář v ní dokonce prokazatelně zchudnul! Oběma šlo o program a hodnoty. V řadě názorů by se shodli. Ostatně oba se na krátký čas sešli v jedné straně, kriticky hodnotili stav tehdejší české politiky a usilovali o její změnu k lepšímu.

Kramář ale dnes představuje minulost, na níž se již nedá stavět. Jeho pohled na svět přirozeně přitahuje osoby jako

je Adam B. Bartoš a jemu podobné. A tady je něco špatné. Nedělám si iluze, že by k sobě masarykovský mýtus nelákal určité „typy“ lidí. Dokáže jim ale odolat bez poskvnění základních principů a to bohužel Kramářův mýtus neumí.

V současné době integrální nacionalismus a uzavřenost světu svobodu vylučuje. Svoboda musí dýchat a mít volnost. Národní společenství, po němž někteří lidé tak volají, reálně neexistovalo ani v 19. století a už vůbec nemůže existovat dnes. Pan Bartoš se jako zástupce ministerstva pravdy pokouší ve jménu abstraktní svobody vyloučit všechny, kdo mu do ní nepasují. Lidé a jejich svoboda ho nezajímají. Nechce si připustit, že svět je složitější a „tekutě moderní“. Bojem za obranu svobody ztrácí svoji vlastní, protože ji nežije. Příliš se věnuje hledání nepřátel. Ke skutečné svobodě totiž nepatří nedostatek lásky (čili nenávist) a ochromující strach. Žije-li člověk jen ve světě temných rejdu a piklů, ať už skutečných, či vymyšlených, přestává být svobodným.

S Masarykem do Aspenu

Troufnu si tvrdit, že Masaryk by patřil ke kritikům mnoha jevů, které globalizace přináší. Jeho vnímání národa také není kosmopolitní a stejně tak by se mu nelíbilo rozřezávání hodnot, které moderní doba přináší. Zároveň ale Masaryk nevnímal svět pouze jako nejbližší okolí a až idealisticky přisuzoval českému národu ve světě určité poslání. Problém České republiky je, že vznikla tak trochu mimochodem, jako „zbytkový“ stát. Proto složitě hledá nějakou státní ideu, která by občany sjednocovala. Řada lidí to navíc považuje za zbytečné, protože se mylně

■ Masaryk v době, kdy ještě nebyl „tatičkem“, ale pouze profesorem a poslancem.

domnívají, že cokoli kolektivního omezuje svobodu. Třeba by pro začátek jako státní idea pro běžný život lidí stačilo pouze: nebát se a nekrást. Nebo jsem příliš idealistický?

Jedinou skutečnou českou státní ideou po roce 1989 bylo heslo Občanského fóra „Zpátky do Evropy“. Původní „fóristickou“ zahraničně-politickou orientaci vymezují tři data: 27. června 1991 opustil naše území poslední voják sovětské okupační armády, 12. března 1999 jsme se stali součástí Severoatlantické aliance a od 1. května 2004 jsme členským státem Evropské unie. Problém nastal vlastně až tehdy, když se původní heslo podařilo naplnit. Směřovat k cíli je totiž vždy jednodušší než jeho pozdější prožívání.

Od vstupu do NATO a EU Češi svoji státní ideu opět hledají, protože zatím zcela nenašli způsob jak přijmout, využít a rozvinout, že jsou jejich legitimní součástí. Geopoliticky bylo smyslem integrace zaplnit ve střední Evropě vakuum vzniklé po pádu komunismu a vyvázat se z vlivu Ruska. Civilizačně šlo o pokus navrátit se tam, kam podle tehdejšího přesvědčení většiny obyvatel i elit náš stát patřil.

Česko čeká v příštích letech nový střet o orientaci této země. Prostředí kolem nás se přitom výrazně změnilo. Nežijeme v 90. letech, kdy si Západ vychutnával svoji převahu a plody globalizace. Žijeme ve světě, kde oslabil vliv Spojených států a hlavně Evropy, která se bude z ekonomického poklesu vzpamatovávat nejméně další desetiletí. To vše v době, kdy se nově rozdávají mocenské karty a přerozděluje vliv. Nevěřím, že si Češi přejí patřit někam jinam než na Západ. Prozatím poklidné závětrí však může vyvolat dojem, že se nás okolní změny nedotknou nebo je zase „nějak uhradíme“. Je to velmi nebezpečný omyl.

Organizace jako Aspen přispívají k našemu zakotvení v rámci západní civilizace. Cokoli, co přispívá k tomuto cíli, není židovský komplot, ale bytostný český národní zájem. Pan Bartoš v souvislosti se vznikem pražského Aspenu píše, že Rusku „můžeme jen tiše závidět“, protože podobné instituce považuje za zahraniční agenty. Já si zase kladu otázku, proč lidé, kteří tak rádi mluví o svobodě, hledají svojí inspiraci v putinovském Rusku.

Petr Zenkner

„Nepřízpůsobiví?“ v Eliadově knihovně Divadla Na zábradlí

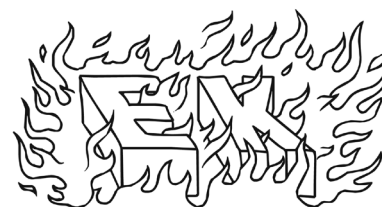
Podtitul nadcházející sezóny v Divadle Na zábradlí zní „Nepřízpůsobiví?“. Atribut přisuzovaný lidem, kteří nesplňují společenské normy, odklání se od nich, překračují je. Takové překračování má mnoho podob, od nerespektování okolí a následný zjednodušený „labelling“ a tlak okolí k návratu k normám po hledání nových cest, možností, dobrodružství a inovací i následnou modifikaci samotných norem.

Název sezóny zní „Nepřízpůsobiví?“, zahrnuje tedy zároveň s pojmem i jeho zpochybnění. Co vlastně znamená být „nepřízpůsobivý“? Nejsme v určitém ohledu a různých obdobích života nepřízpůsobiví všichni? Nestáváme se jimi stářím, či nemocí?

Která pravidla jsou ještě pro společnost nebo člověka vůbec přijatelná? Která pravidla člověk může a chce v zájmu udržení svobodného společenského uskupení plnit? A kdy je donucen či se rozhodne z jakéhokoli důvodu se nepřízpůsobit?

Snahou DNZ bude v nadcházející sezóně tento pojem podrobit společenské diskuzi. V průběhu celého roku budou probíhat debaty s odborníky i umělci různých oborů a k tématu budou i fotografické výstavy ve foyeru. Stejně tak dramaturgický plán hlavní scény, který zahrnuje pět premiér, je k tématu vztažen. Tituly dle premiér: David Jařab/Nathanel West: Osamělá srdce, Bertold Brecht: Život Galileiho, Barbora Andělová: Krátké textové lásky, A.P.Čechov: Višňový sad, Jan Kačena/ Robin Kvapil: ČEZ.

Popsanou reflexi označení „Nepřízpůsobiví?“ zahrnuje také dramaturgický plán Eliadovy knihovny, alternativní malé scény Divadla Na zábradlí. V tomto prostoru Ewa Zembok s Lucií Ferenzovou připravují českou premiéru grotesky Čekání na Turka (Czekając na Turka) Andrzeje Stasiuka. Dílo bylo prozatím přístupné českému publiku ve slovenské rozhlasové adaptaci z roku 2009. Ze Stasiukových

dramat již byla v českém prostředí uvedena slovensko – germánská lékařská tragická fraška Noc, a to v Městském divadle Zlín.

Polský spisovatel, básník a publicista Andrzej Stasiuk do povědomí čtenářů vstoupil „Haličskými povídkami“ a byl to velmi rázný nástup. Stasiuk zachytil opomínané svérázné obyvatele podhorských vesnic imunní vůči společenským, politickým i ekonomickým transformacím 90. let. Na jejich imunitě měla podíl také „velká historie“, která jejich region vykořenila a tím narušila kulturní kontinuitu. Následovala autobiografie „Jak jsem se stal spisovatelem“ a soubor povídek „Dukla“, ve kterých přirozeně propojil klasické románové vyprávěčství s introspekci připomínající díla Joyce či Prousta. Ve sbírce

pokračování na straně 30

dokončení ze strany 29

esejů „Cestou do Babadagu“ poukazoval na kulturní, náboženskou i civilizační pestrost přehlížených částí Evropy. V esejí „Lodní deník“ mapoval „svoji“ střední Evropu, periferii Východu i Západu.

Ewa Zembok absolvovala DAMU s inscenací Euripidovy Médei. Následně se souborem Divadlo Puls inscenovala tragikomedii „Ulity“ Magdaleny F. Gregorové, která byla uvedena ve světové premiéře. V Divadle DISK režírovala Nože ve slepicích Davida Harrowera či polsko-českou inscenaci inspirovanou poezií polských „prokletých básníků“ Andrzeje Bursy, Rafała Wojaczka a Edwarda Stachury, PROKLETÍ/PRZEKŁĘCI. V Malém Vinohradském divadle inscenovala Hodinu Lásky Josefa Topola. Napsala scénář k opernímu celovečernímu filmu Halka.

Tématem těchto děl je komunikace a její bariéry, světy snů, iluzí či vlastních představ, do kterých se hrdinové jejich inscenací uzavírají. Z takového uzavření pak velmi těžko, pokud vůbec, hledají cestu k druhému člověku.

Lucie Ferenzová je dramaturgyně Divadla Na zábradlí. V minulé sezóně zde režírovala autorskou inscenaci „Kolonie“ reflektující příběh památkově chráněné osady Bud'ánka v pražských Košířích, kde z nevěle a lhostejnosti úřadů dnes stojí poslední obyvatelný dům. Na pozadí vytrvalého a zdánlivě marného boje o zachování domova inscenace tematizovala paměť, která jako palimpsest dovoluje, aby na povrch vyplavaly některé příběhy a jiné byly zapomenuty.

V předchozích režii (např. v MeetFactory) se Lucie Ferenzová zaobírala dětstvím (dětstvím „normálním“ i „deformovaným“ či „poškozeným“) a neochotou přijmout odpovědnost spjatou s dospělostí. V inscenaci „O holčičce“ zdramatizovala román Gaetána Soucyho připomínající temná dětská tajemství, odhalování světa za doposud samozřejmými hranicemi a poznání, že všechno je jinak, než jsme si dosud mysleli. Inscenace „Benjamenta“ inspirovaná románem Roberta Walsera „Jakob von Gunten“ představuje opak kánonu revoltujícího hrdiny, který chce být „normálním“ členem společnosti a střetává se s totální institucí výstižně popsanou Ervingem Goffmanem.

Ewa Zembok s Lucií Ferenzovou věrné své dramaturgické linii vybraly dílo rozjímající o přesahování hranic, o tom, co znamená být uvnitř vymezeného teritoria/společnosti a být vně; co znamená být „insider a outsider“. Kde se bere odvaha narušit status quo a zkusit něco změnit, přestoupit hranici? V každodenním životě zohledňujeme naše interpretace i domněnky, což Stasiuk reflektuje v čekání plném obav a očekávání změny spjaté se vstupem „outsidera“ či simmelovského cizince, ač samotný „outsider“/cizinec

nemá zájem cokoli měnit. Tyto obavy či strachy udržují společnost ve stavu neměnnosti, proměňují ji ve skanzen bez vize vlastní budoucnosti, čímž Stasiuk akcentuje situaci střední Evropy plné historických paradoxů. Dílo odkazuje na jazyk Beckettova „Čekání na Godota“ a Mrozkovy grotesky „Tango“.

Uvedení inscenace bude předcházet scénické čtení. A snad se při Čekání na Turka dočkáme i Andrzeje Stasiuka.

Bližší informace najdete na stránkách Eliadovy Knihovny: <http://www.nazabradli.cz/ekng/>

V Eliadově knihovně bude uveden komponovaný večer na téma Mircea Eliade, složený z dramatizace dvou povídek, přednášce o šamanismu a o autorově životě. Realizace se dočká také inscenace inspirovaná Houellebecqueovým textem „Mapa a území“. V plánu je také dosud neuvedená hra Elfriede Jelinek. V linii pohádkové se bude pokračovat pohádkou „Tobiáš Lolness“ podle Thimotée de Fombelleho. A také v linii scénických čtení nových her se neustane, první z nich je Kleistovou cenou oceněná hra Marianne Salzmanna Mateřské znamínko/okna na modro. Další je například hra Andrease Veiel Der Kick/Kopanec s tématem neonacismu. Oslovení režiséri jsou absolventi, nebo stále studenti uměleckých škol: Ewa Zembok, Michal Hába, Ondřej Mataj, Jan Kačena, Marta Stosio, David Pizinger. Vše ovšem závisí na finančních prostředcích, o které žádá jako občanské sdružení Společnost přátel Eliadovy knihovny (S.P.E.K.).

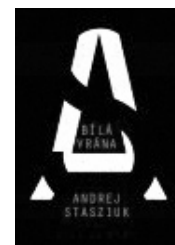
Magda Juránková

• PASEKA •

Chopinova 4, Praha 2, tel.: 222 710 750-3, e-mail: paseka@paseka.cz, www.paseka.cz

Stasiuk Andrzej
Bílá vrána

Z polštiny přeložila Martina Bořilová

V románu Bílá vrána vypráví autor o putování pětice mužů po polských Nízkých Beskydech, jež pro některé z nich znamená útek před realitou, pro další se stává výpravou osudovou. Dějištěm jsou liduprázdné hory zapadané sněhem, ve hře pak základní lidské hodnoty. Hrdinové celou dobu balancují na hraně jakési propasti. Cítí se uvěznění ve své době a každý se snaží po svém vypořádat s okolním světem i se sebou samotným. Rekvizitami románu, ve kterém Stasiuk klade celou řadu esenciálních otázek, přičemž jen zřídka nabízí odpovědi, jsou jim lahve od vypitého alkoholu a oharky cigaret. Za své dílo získal prestižní polské ocenění – Cenu Kościelských.

formát: 130 x 200, počet stran: 338, vazba: brožovaná

Krátké úvahy o současném maďarském divadle a dramatu

V létě roku 2009 jsem ukončila svá studia v Bratislavě. Původně jsem se hlásila na „kreativnější obor“, nakonec mi nabídli, abych zkusila divadelní vědu. Zkusila jsem. Pět let jsem se snažila pochopit, jak se má napsat divadelní kritika, která obstojí v čase, popíše – objektivně! – viděný „umělý svět“ a přitom nikoho neurazí. Články, které se líbily mě a mým kamarádům, se nelíbily profesorům a naopak.

Na konci léta roku 2009 jsem se přestěhovala do Budapešti. Dějiny střední Evropy, okolnosti a možná i politické změny (o kterých ale maminka nechce moc mluvit) dosáhly toho, že jsem do té doby studovala na slovenských a českých školách. Mým mateřským jazykem je maďarština.

Když jsem už byla v Budapešti, přihlásila jsem se na univerzitu. Kvůli nepochopitelné byrokracii jsem zběsile pobíhala po chodbách maďarských univerzit a snažila se přihlásit na zcela jiný obor, až mě nakonec znova vzali na divadelní vědu. Dvouleté magisterské studium na Károliho univerzitě ale klidně můžu nazvat elitním. Ne proto, že by mě konečně naučili psát divadelní kritiky, ale měla jsem možnost skoro denně navštěvovat nějaké divadelní představení, které mi téměř pokaždé vzalo dech. Jednak to způsobil vytříbený vkus mých pedagogů a jednak fakt, že na město Budapešť, které má necelé dva miliony obyvatel, připadá zhruba osmdesát divadel (počítaje i malé soubory). Jsou dny, kdy se večer paralelně hraje až 47 představení. Z toho ohromného množství divadel je ale drtivá většina repertoárového zaměření, což se může v čase krize považovat za luxus. Možná i proto došlo k razantnímu pozastavení dotací, které ale proběhlo možná až příliš krutě. Hodně lidí si začalo stěžovat. Byli i tací, kteří nastolený stav nepovažovali za katastrofální. Věřili, že tahle „chudoba“ znova přinutí umělce tvořit a čerpat z jediného zdroje, který jim zbyl – z hloubky

duše. V dnešním světě to ale zní spíš romanticky...

Kvůli celkové hospodářské krizi se v Maďarsku uzavírají divadla, umělci nedostávají platy a mnoho souborů nemá dodnes jistou existenci. Nerada bych tenhle stav soudila,

■ I to je Maďarsko aneb pouze duchovno nezasytí... foto: Getrud Korpič

akorát mě zlobí, že krize zasáhla umění do tak velké míry, že když si vyjdete s kýmkoliv od divadla třeba jen na cigaretu (od dubna striktně jenom mimo budovu divadla!), téměř pokaždé rozhovor končí na tohle tíživé téma. A když právě nekončí, tak jím alespoň začíná.

Ke konci mého studia jsem měla pocit, že ponurá atmosféra ještě dlouho potrvá, a taky jsem si uvědomila, že ještě pořád neumím psát články o divadle. Tak jsem se přihlásila na třetí školu a velkorysě maďarské školství mi umožnilo studium uměleckého překladu. Byla jsem ráda. Nejenom kvůli tomu, že jsem o rok oddálila oficiální vstup do světa dospělých, kteří pracují, ale konečně jsem si začala uvědomovat svou identitu. Ta se nyní zformovala do slova „středoevropská“. Odměnou za ukončení ročního studia byl tábor uměleckého překladu, který má víc než dvacetiletou tradici

a překladatelé z celého světa se scházejí v zámku nedaleko Budapešti. V rámci jedné přednášky vystoupil György Karsai, klasický filolog, univerzitní profesor, divadelní vědec a kritik, jehož oborem studia je antické, indické a současné evropské divadlo. Mimo jiné byl také nucen vzpomenout krizový stav divadel, zejména tendenci vzít nezávislým divadlům veškeré finanční dotace. To by mělo proběhnout na základě nového zákona, který má vstoupit v platnost od ledna příštího roku. Stát určí, která konkrétní divadla mají dostat finance k provozu. Mnoho prozradí o současném režimu, jaké místo stát zabezpečí divadlu a zdali mu vůbec nějaké místo zabezpečí.

Zpět však k překladatelskému táboru. Naším hlavním úkolem bylo poznamenat si ty maďarské dramatiky, které stojí za to předkládat pro zahraniční divadla. Začnu tedy autory, jejichž jméno v Maďarsku zaručuje úspěch.

György Spiró je pro české publikum známý svou hrou Kuřecí hlava. Divadla ho s oblibou uvádějí, protože ve svých nových hrách přináší kritiku současného Maďarska stravitelnou formou. Už méně známé jsou jeho historické hry, ve kterých se jeho národní identita projevuje hodně cynicky. Maďary ukazuje jako lid, který nikdy nebyl schopen stát na straně vítězů.

Další dva autoři, kteří se hodně uvádějí, zejména v Národním divadle, jsou Pál Závada a Péter Esterházy. Pro začínající překladatele mohou být jejich jazykově náročné texty exkurzí do pekel. Závada svůj nejnovější text psal jako přímou zakázku pro Národní divadlo. Vrací se k problematice Trianonu a opisuje onu euforickou chvíli, kdy byly během druhé světové války k Maďarsku znovu připojeny části bývalého, velkého Uherska. Nastoluje otázku, kdo je Maďar v dnešní společnosti.

dokončení ze strany 31

Kdo zná Eszterházyho romány, ví, že se jedná o složitý text na překlad, protože i když píše pro divadlo, píše pořád prózu, která je plná citací a odkazů na politické dění. Co do obtížnosti překladu bych do téhle kategorie připojila i Jána Téreyho. Vzpomenutí autoři (kromě Esterházyho) mají v oblibě veršovanou formu dramatu, což bychom mohli označit za nový trend v maďarské dramatice. Většinou se ale jedná o hry pro určitou vrstvu společnosti, jejímž příslušníkům se tajně říká snobové.

Istvána Tasnádiho, který rovněž píše některé své hry ve verších, uvádějí i nezávislé soubory. Promlouvá k větší mase a pokaždé dosáhne, aby obecnost odcházela z divadla lehkým krokem, alespoň do té doby, než si uvědomí, že kráčí po troskách toho světa, kterému se před chvílí ještě smálo.

Absurdní humor, lehký cynismus a schopnost vysmát se sám sobě, to vše představuje István Örkény, kterého lze, podle mého mínění, překládat kdykoliv. Současným autorem, při kterém se mi stalo, že jsem se smála nahlas v autobuse, byl Parti Nagy Lajos,

který ždímá maďarský jazyk snad ze všech možných úhlů. Naopak Attila Bartis, který je známý v Čechách zejména svým světově proslulým románem Klid, má určitý registr slov. Typicky v lyricko-ironických dialozích pokaždé nabydou nového významu. Někdy až s drásavou upřímností popisuje bouřlivé emoce svých postav, s neustálým zřetelem na blízkost se konečností každého z nás. Při formulování předchozí věty jsem došla k poznatku, proč už asi popadesáté přepisuji tenhle článek. Možná se bojím tíhy slov, která po napsání, vytištění už nelze změnit. Možná proto jsem se v jistý čas rozhodla, že budu raději překládat. Má volba spočívá jen v tom, jaký text si vyberu na překlad (a samozřejmě jaká synonyma použiji na tlumočení myšlenek autorů). A jelikož mě teď doopravdy popadla úzkost z toho, že jsem v roli soudce, který má za úkol zprostředkovat „the best of hungarian drama“, vzpomenu na závěr ještě autory, které bych určitě nabídla divadlům: János Háty, László Garaczi, Péter Nádas, Béla Pintér a samozřejmě Zoltán Egressy. A abychom byli i genderově vyvážení, dvě ženské autorky: Borbála Szabó a Virág Erdős. Velice zajímavé jsou i texty sdružení Sputnik, pod režijním vedením Viktora Bodóa

Gertrud Korpič

Přečtete si v příštím čísle:

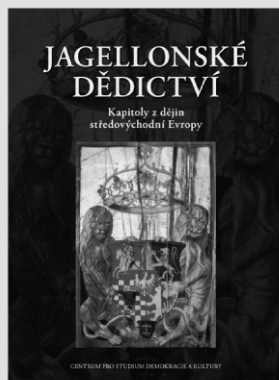
- Nebyli jsme první (Demokratický střed za první republiky)
- Rok bez Václava Havla
- Kdo je Janusz Palikot a proč to dělá
- Start seriálu „Zraněná města“ (Krakov? Lvov? Drážďany? Nechte se překvapat!)

Z knih Centra pro studium demokracie a kultury (CDK)

MACIEJ RUCZAJ (ED.)

JAGELLONSKÉ DĚDICTVÍ

Historie polsko-litevské unie, státu mnoha národů, kultur a vyznání sjednocených pod žezlem rodu Jagellonců, odkrývá před českým čtenářem téměř neznámé politické a kulturní souvislosti, které dodnes výrazně ovlivňují náš region. Stát Poláků a Litevců, ale také Ukrajinců, Bělorusů, Židů či Tatarů určoval podobu středověké Evropy od konce čtrnáctého do konce osmnáctého století. Eseje renomovaných historiků sledují jeho vývoj vedoucí až ke vzniku zřízení popisovaného jako monarchisticko-republikánské, nebo dokonce jako šlechtická demokracie – unikátního středoevropského příspěvku k dějinám politického myšlení. Poukazují rovněž na přítomnost jagellonského odkazu v současném polském, litevském či ukrajinském kontextu, a odhalují tak nečekané souvislosti příběhu spojující šlechtické sněmy a protikomunistické hnutí Solidarita nebo polsko-litevskou Lublinskou unii a proces evropské integrace. Vydání knihy podpořil PKN Orlen.

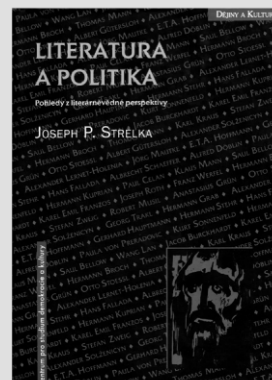

Vázané, 236 str. + 16 str. bar. fotopříloh, 329 Kč

JOSEPH P. STRELKA

LITERATURA A POLITIKA

Knihy zkoumá ve dvanácti modelech základní problémy vztahu literatury a politiky. Na jednotlivých osobnostech, k nimž patří především K. E. Franzos, Joseph Roth, Franz Werfel a Hermann Broch, autor vysvětluje vztah umělecké střední Evropy k ideji nedělitelnosti svobody v rámci politických událostí 20. století. Známými i méně známými uměleckými díly ilustruje složitost a tíhu života, poznamenaného rozpadem mnohonárodnostních říší a mocí totalitních ideologií a režimů. Čtenářsky zajímavá může být nejen cesta za známými i méně známými autory středoevropského „nukleonu“, ale také analýza problému svobody zpracovaná na příkladu mimoevropských literatur, speciálně na ruském, čínském a americkém románu (A. Solženicyn, Wang Lan, S. Below). „Pohledy z literárněvědné perspektivy“ představují soubor brilantních studií, prozrazujících mimořádnou vědeckou erudici a reprezentující polozapomenutou humanistickou tradici, která si nade vše cení lidské svobody. Vyšlo v r. 2001, vázané, 216 str., 198 Kč, nyní na www.cdk.cz 70% sleva na 60 Kč

Žádejte se slevou na www.cdk.cz, v síti knihkupectví nebo na **adrese:**
CDK, Venhuda 17, 614 00 Brno, tel./fax: 545 213 862, e-mail: objednavky@cdk.cz